

Koprivnica i opus Frana Galovića

Zobec, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:791392>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PATRICIA ZOBEC

KOPRIVNICA I OPUS FRANA GALOVIĆA

Diplomski rad

Pula, rujan, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PATRICIA ZOBEC

KOPRIVNICA I OPUS FRANA GALOVIĆA

Diplomski rad

JMBAG: 0303079246; redoviti student

Studijski smjer: hrvatski jezik i književnost

Predmet: Moderna hrvatska književnost

Znanstveno područje: područje humanističkih znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: teorija i povijest književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, rujan, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Biografski podaci o Franu Galoviću.....	3
2.1. Rano djetinjstvo i obrazovanje.....	5
2.2. Književna karijera.....	8
2.3. Posljednje godine života Frana Galovića.....	10
3. Kritike	13
4. Pisma	15
5. Literarna djela Frana Galovića.....	18
6. Začarano ogledalo	21
7. Ispovijed.....	26
8. Drama <i>Tamara</i>	29
9. Trilogija <i>Mors regni</i>	33
10. Pjesme Frana Galovića.....	35
11. Z mojih bregov	41
11.1. Povezanost s <i>goricama</i>	43
11.2. Pramalet.....	44
11.3. Ljeto	46
11.4. Jesen	48
11.5. Zima	49
11. Veza između Frana Galovića i Koprivnice	51
11.1. Manifestacije u ime Frana Galovića.....	51
12. Zaključak	52
14. Summary	55
15. Literatura	56

1. Uvod

Grad Koprivnica smješten je u srcu Hrvatske, a predstavlja važan kulturni i povijesni entitet. Koprivnica je obilježena bogatom baštinom i značajnim doprinosom hrvatskoj književnosti. Jedan od istaknutijih književnika rođenih u tim krajevima je Fran Galović, čija su djela bitan dio hrvatske kajkavske književnosti.

Cilj ovog diplomskog rada je opisati književno stvaralaštvo Frana Galovića kroz njegov kratak životni vijek. Uz njegovo stvaralaštvo veže se i grad Koprivnica, odnosno rodno mjesto Frana Galovića, Peteranec, i mjesto u kojem je provodio najviše vremena u svojim goricama podno Bilogore u Starigradu.

Ideja za pisanje ovog rada proizašla je iz želje da se prikažu sva Galovićeva književna djela koja su nastala u podnožju Bilogore koja je inspirirala Frana, u Peterancu i u Zagrebu. Također kako bi se istaknuo njegov značajan utjecaj na grad i njegove stanovnike. Razgovor s ljudima koji i danas rade na očuvanju imena i djela Frana Galovića potaknuo me da opširnije istražim njegovo književno stvaralaštvo i povezanost s Koprivnicom i Podravinom koja se proteže kroz većinu njegovih djela. Kako sam i sama odrasla u Podravini shvaćam važnost toga da se njegov rad i dalje istražuje i da se o istome piše. Razgovore koje sam vodila s djelatnicima Knjižnice i čitaonice Fran Galović i s gospodinom Miroslavom Betlehemom koji je vlasnik *Galovićevog doma* u Peterancu spajaju se s literaturom koju sam koristila u ovome radu. Time sam odlučila kroz rad voditi se literaturom, ali smatram važnim da spomenem ljude koji su mi uvelike pomogli u pisanju ovoga rada.

U uvodnom dijelu rada, kako bi se što bolje prikazala Franova ljubav prema svom rodnom kraju, prikazat ću njegove životne početke, odrastanje u rodnome selu Peterancu i goricama nedaleko Koprivnice koje su na njega ostavile velik utjecaj i koje su bile motiv za pisanje njegove najpoznatije zbirke pjesama *Z mojih bregov*, period odlaska na studij u Zagreb i njegovu preranu tragičnu smrt na bojištu u Srbiju. Književno stvaralaštvo Frana Galovića koristit ću kao uvod u analizu njegovih djela.

U središnjem dijelu rada analizirat ću njegova najpoznatija književna djela: pripovijetke *Ispovijed i Začarano ogledalo*, drame *Tamara* i trilogija *Mors regni* i lirske pjesme zajedno sa zbirkom pjesama *Z mojih bregov*. Analiza će se bazirati na motivima smrti i prolaznosti vremena koji se javljaju u mnogim Galovićevim djelima zajedno s

problematikom njegove razapetosti između življenja u idili koju mu pruža Koprivnica i njegove gorice gdje osjeća smirenost, ali u isto vrijeme i nemirnost jer ne zna gdje mu srce pripada.

Na kraju rada posebno ću se osvrnuti na manifestacije koje se održavaju u Koprivnici i okolici zbog kojih Galovićeve djela ne odlaze u zaborav. Također ću spomenuti i dvije velike ustanove u Koprivnici koje nose ime Frana Galovića, a to su Knjižnica i čitaonica Fran Galović i Gimnazija Fran Galović.

2. Biografski podaci o Franu Galoviću

Hrvatski pjesnik i književnik, Fran Galović, rođen je u Peterancu nedaleko Koprivnice 20. srpnja 1887. godine, a poginuo je u Radenkovićima (Mačva) u Republici Srbiji 26. listopada 1914. godine. Književni opus mu se sastoji od pjesama (na štokavskom i kajkavskom jeziku), drama, pripovijetki, kritika, članaka i dr. Njegova najpoznatija zbirka pjesama, *Z mojih bregov*, nastala je upravo u Podravini koja je Franu davala mnoge inspiracije za pisanje. Podravina je smještena na sjeverozapadu Hrvatske, između granice Mađarske uz rijeku Dravu i gorja Bilogore koja su poznata po svojim brežuljcima i vinogradima. U selu Peteranec, koje je udaljeno svega nekoliko kilometara od Koprivnice, rodio se i živio Fran Galović, u Jalšovoj ulici broj 41. Zanimljivo je da je u istoj rođen i poznati podravski ilirac Tomo Blažek. Fran je bio sin jedinac oca Stjepana i majke Doroteje rođene Jadanić. Rodio se u staroj, niskoj kući prekrivenoj slamom, koja je bila srušena kada je on imao svega jedanaest godina te je sagrađena nova visokoprizemnica 1898. godine, ali prije svega nekoliko godina i ona je srušena. U *Ljetopisu Frana Galovića* navedeno je:

“1887. 20. srpnja rodio se u Peterancu (Podravina) Franjo, sin jedinac imućnijih seljačkih roditelja, Stjepana Galovića i njegove žene Dore, rođ. Jadranić.¹(Skok 1997:37)

1894. Upisao se u prvi razred seoske pučke škole u rodnom mjestu. Bio je izvrstan učenik.

1898. Počeo je pohađati prvi razred donjogradske gimnazije stanujući za vrijeme gimnazijskog školovanja kod poštanskog činovnika Franje Antolića u Jurišičevoj ulici 29. U gimnaziji se isticao marljivim i solidnim radom te najboljim ocjenama.“

¹ Ističe se da je u *Ljetopisu Frana Galovića* došlo do greške u navođenju djevojačkog prezimena Franove majke koje je bilo Jadanić, a ne Jadranić.

Slika1: Fran Galović (prvi red lijevo) u gimnazijskim danima²

Studentske dane proveo je u Zagrebu studirajući slavistiku na Sveučilištu u Zagrebu. Pripadao je liberalnopravaškom, mladohrvatskom pokretu te je samim time sudjelovao u đakom štrajku i zbog toga je 1908. godine školovanje morao nastaviti izvan Hrvatske. Svoje je studiranje završio u Pragu gdje je bio pokretač Mlade Hrvatske. 1909. godine se dobrovoljno prijavio u Sisak u vojsku kao pričuvni kadet pješačke pukovnije. Studij klasične filologije završio je 1913. godine, a studij hrvatskog jezika 1914. godine. Nakon studija je radio kao učitelj u II. Realnoj gimnaziji u Zagrebu. Kako započinje Prvi svjetski rat, tako Fran biva mobiliziran u austrougarsku vojsku na srpsko bojište. Iste godine, s prvim napadima na Srbiju, umire u 27. godini života.

² Izvor: Knjižnica i čitaonica Fran Galović

2.1. Rano djetinjstvo i obrazovanje

Prezime Galović jedno je od najčešćih prezimena Podravine, a najviše se pojavljuje u Peterancu. Ivo Ladika navodi kako su Galovići u svom dvorištu imali razne gospodarske zgrade od kojih su neke bile štala³, štagalj⁴, svinjac te pecara za rakiju, koju ju je koristilo cijelo selo, a u kojoj se pripremala rakija od grožđa, šljiva i tropa. (Ladika 1963: 18) Također navodi da su Galovići bili poznati po tome što su imali deset – jedanaest jutara zemlje na kojima su držali konje do 1913. godine. Obitelj Galović smatrala se jednom od bogatijih obitelji u selu: “Fran je bio jedinac sin razmjerno bogatog, ili barem “dobro stojećeg“ (kako se to obično veli) i uz to silno štedljivog i gotovo škrtog podravskog seljaka-vinogradara“ (Ladika 1963.:19). O Franovu se osnovnoškolskom obrazovanju ne zna mnogo, osim onoga što navodi Ladika (1963.) da se stanovnici Peteranca sjećaju kako je Fran još od malih nogu bio ljubitelj knjiga te su svi primijetili kako će on biti učen čovjek, a možda i profesor. Ljudi iz Zagorja su imali drugačije mišljenje i smatrali su da pametno dijete neće dugo živjeti: „Preveč je spametno to dete, ne bu dugo živjelo!“ (Ladika 1963: 19) te se ta rečenica, nažalost, nedugo nakon toga i obistinila.

Svoje srednjoškolske dane Fran je proveo u Zagrebu gdje je 1898. godine počeo pohađati prvi razred donjogradske gimnazije. Za vrijeme pohađanja gimnazije živio je kod svoj tetka Franje Antolića, koji je bio suprug Marije, rođene Galović, sestre Franovog oca. Franjo i Marija vjenčali su se 1879. godine. Franjo Antolić je istovremeno bio ujak Ivana Berute⁵, također poznatog podravskog autora. Sabolović-Krajina u tekstu „Nepoznato i manje poznato o Franu Galoviću“ navodi kako je došlo do nemilog događaja kada Ivan Beruta nije mogao stanovati kod svog ujaka u gimnazijskim danima zato što je kod njega već živio Fran Galović (Sabolović-Krajina 2005: 209). „... Beruta piše u predgovoru svojem rukopisu o prošlosti Sigeca i Struge:

Nakon završene osnovne škole u mom rodnom mjestu (Sigecu, nap. a.), upisao sam se po nagovoru ujaka na realnoj gimnaziji u Bjelovaru, jer mi nije bio moguće, da kod njega u Zagrebu ostanem na košti i stanu, budući da je već na izdržavanju imao nećaka svoje supruge Marije rođ. Galović – Frana Galovića,

³ gospodarska zgrada u kojoj se drže goveda; staja

⁴ reg. gospodarska zgrada gdje se drži stočna hrana (sijeno, slama i sl.), ob. uz štalu

⁵ Ivan Beruta (Sigetec, 1888.- Zagreb, 1962.) književnik i autor djela *Osvrt na Sigetec*

kasnije poznatog profesora, Hrv. Književnika i pjesnika. Tako sam se onda troškom mojih roditelja i potporom ujaka dalje školovao..." (Sabolović-Krajina 2015: 209)

Fran Galović je živio kod Franje Antolića od 1809. do 1906. godine nakon čega je položio maturalni ispit i upisao studij slavistike: Hrvatski jezik i književnost kao glavni, a Klasičnu filologiju (Latinski i Grčki jezik i književnost) kao drugi predmet. „Tada se preselio stricu Josipu Galoviću, u Ilicu br. 176., gdje je stanovao sve do mobilizacije potkraj kolovoza 1914.“ (Skok 1997: 37). Julije Benešić njegov boravak kod strica opisuje ovim riječima:

...Sjedio je u maloj sobi u stričevoj jednokatnoj kući (Ilica 176) s jednim prozorom, koji gleda prema jugu, za malenim pisaćim stolom s jednom ladicom, punom papirića, pisama i sa škatuljom, u kojoj je čuvao službene dokumente. Za leđima mu je bio krevet, a nad stolićem stari sat i slike: u sredini *Heine*. Na velikoj staleži knjige, većinom hrvatske pa strane: *Poe*, *Schiller*, *Ibsen*, *Hamlet* i filološka djela. (Benešić 1940: 9)

Franov tetak, Franjo Antolić, oženio je Jozefinu Zerjavić nakon smrti svoje prve supruge i Franove tete Marije. Franjo Antolić nije imao djece i umro je 1924. godine. Ostavština Franje Antolića pripala je njegovom nećaku Ivanu Beruti. Nakon što je Ivan Beruta 1962. godine preminuo, ta je ostavština došla u ruke Ani Blažotincec, kćeri Ivanovog nećaka Franje. Zahvaljujući tome, danas imamo sačuvane fotografije Antolića, nalaze s drame *Tamara* i *Začarano ogledalo*, s posvetom Frana Galovića svom tetku i njegovoj ženi, zajedno s razglednicama koje je poslao Fran 1910. i 1913. godine. Dvije, dolje navedene, fotografije prikazuju Franovu povezanost sa svojom rodbinom, posebice s tetom i tetkom Antolić koji su mu omogućili život u Zagrebu za vrijeme studiranja, te otkrivaju njegove obiteljske odnose koji su, po svemu sudeći, bili puni razumijevanja i ljubavi. Podravski zbornik navodi kako je prva razglednica (slika 3) naslovljena na *Milostivu gospodju Jozefinu Antolić, suprugu pt nadzornika* te je poslana s Uljanika 4. rujna 1910. godine, a u tekstu glasi:

Da ne rečete da sam pozabil u manervu na sve, izvolite primiti oboje najljepši pozdrav!

Vaš,
Fran Galović

Drugu je razglednicu (slika 4) Fran poslao iz Nove Gradiške 16. kolovoza 1913. godine, a naslovljena je na *Vele cjenjenog gosp. Franju Antolića* sa sljedećim tekstom:

Oprostite, što se nisam došao oprostiti, ali imao sam toliko trčanja, da mi nije bilo moguće. Sada sam ovdje već tjedan dana, a s početkom drugog tjedna idemo dalje.

Primite najljepši pozdrav

Vaš,
Fran Galović

(Sabolović-Krajina 2015: 210)

Slika 2: prva razglednica iz 1910.god.⁶

Slika 3: druga razglednica iz 1913. god.⁷

⁶ Izvor: Knjižnica i čitaonica Fran Galović

⁷ Izvor: Knjižnica i čitaonica Fran Galović

2.2. Književna karijera

Fran Galović bio je poznat po svome pjesništvu, dramama te književnoj i kazališnoj kritici. Svoje je književno stvaralaštvo, u kojemu je prevladavala seoska tematika i motivi smrti pod utjecajem Antuna Gustava Matoša i Vladimira Vidrića, počeo graditi 1902. godine. „Pisao je brzo, gotovo bez ispravljanja i dorada. Galovićeve organizacija rada bila je besprijekorna, a njegovi planovi navodili su svaki detalj djela koje je pisao: broj prizora, njihovo trajanje, opseg dijaloga, ponekad i podjelu uloga (ako je bila riječ o drami), izračunali su, naposljetku, koliko će papira dostajati za ispis teksta.“ (Kuzmanović 1999: 7) Ubraja se među najvažnije predstavnike hrvatske moderne. Premda je zbog svoje prerane smrti imao kratak vremenski period u kojem je pisao, iza sebe je ostavio bogat literarni opus. Njegovo stvaralaštvo usko je povezano s njegovim rodnim krajem koje karakterizira spoj standardnog hrvatskog jezika i kajkavskog dijalekta. Njegovo najpoznatije djelo je zbirka pjesama na kajkavskom narječju, *Z mojih bregov*, objavljena 1913. – 1914. godine. Što se tiče proze, napisao je svoje najpoznatije pripovijetke *Začarano ogledalo* (1913.) i *Ispovijed* (1914.). Poznate drame su mu *Tamara* (1907.), *Pred smrt* i *Mati* (1916.) te mnoga druga djela.

...Galović je ostavio mnogo dobro svrstane i pomno datirane rukopisne građe: dramskih, pjesničkih i prozних radova, kritika prijevoda (Heine, Aškerc Baudelaire, Wilde), pisma te bilježnicu-dnevnik o pohodima kazalištu i s brojim književnim nacrtima. Tom se građom učvršćuje među one stvaraoce koji su u izuzetno kratkom umjetničkom razvoju iskazali izvanredno pregalaštvo. (...) Uspon književnika započeo je tiskajući u novinama *Čiste stranke prava, Hrvatskom pravu*, 1903. prvi pjesnički rad, *U spomen 11. listopada 1903.*, s potpisom Hrvatski đak. Pjesma je sročena u povodu otkrivanja spomenika A. Starčeviću u šestinama a odavala je, kako veli Š. Vučetić, Galovićeve naklonost prema čistom nauku Starčevića (Dujmić Detoni 1988: 8).

Kao autor koji stvara za vrijeme hrvatske moderne s početka prošloga stoljeća, Fran Galović u sebi je nosio mnoga različita načela koja su se često međusobno suprotstavljala, ali su oblikovala tadašnju umjetnost i povijest. Za njega nijedan umjetnički problem nije bio jednostavan zbog čestih sukobljavanja zahtjeva tadašnjeg

složenog vremena. Tada je bilo puno izazova u svakodnevnom političkom, društvenom i gospodarskom razvoju, koji su se isprepletali s utjecajem europske književnosti i umjetnosti, u kojem je Galović bio neposredni stvaratelj. I u hrvatskoj su se moderni često ispreplitali i mijenjali različiti stilovi. To se moglo protumačiti kao znak zbunjene stvarnosti, no to je zapravo bio pokazatelj da nije postojao jedan glavni stil, nego su se različiti estetski pravci i stilovi mijenjali i postupno se smanjivali. Sva ta estetska načela i promjena stilova mogu se primijetiti u Galovićevim djelima gdje piše na kajkavskom narječju, ali i na standardnom jeziku. Teme su mu često povezane sa smrću i prolaznosti vremena, a kroz godine pisanja su prožete i tragičnom ljudskom sudbinom koju prikazuje kroz svoja osjećanja i prenosi na čitatelja.

Miroslav Šicel govori za Galovića:

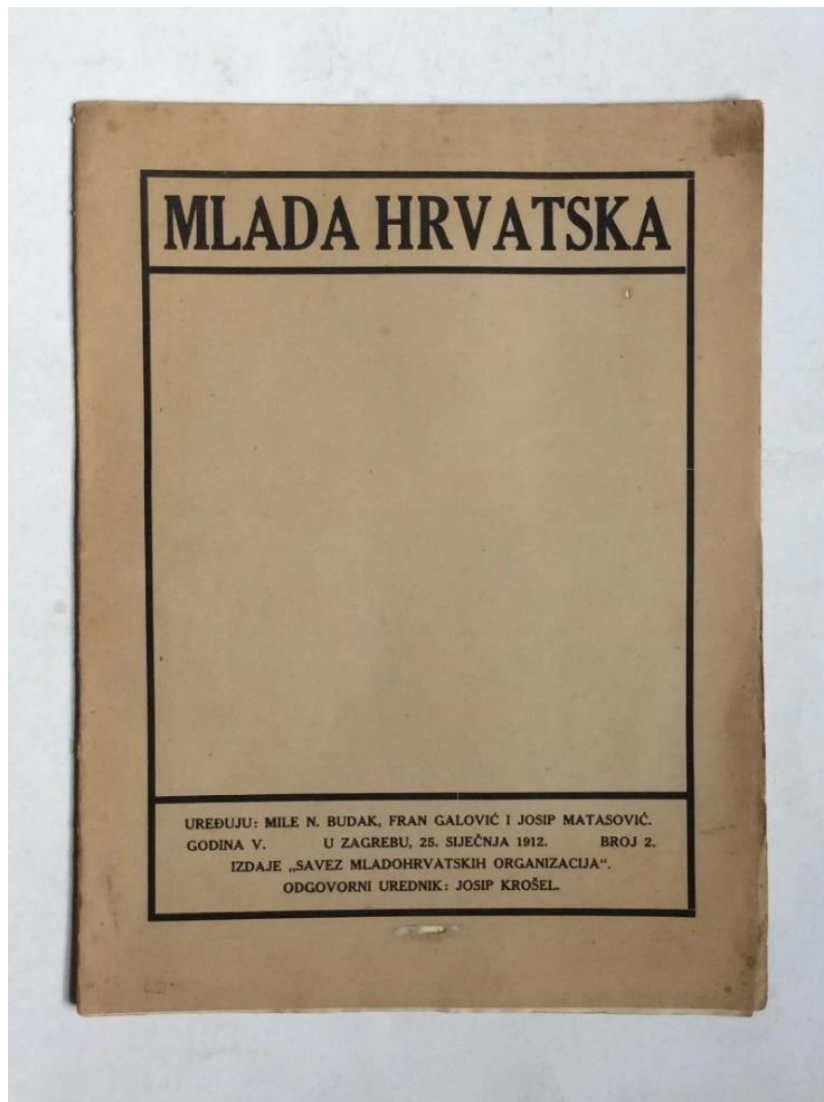
(...) kajkavskom poezijom Galović se definitivno potvrdio kao snažan, originalan stvaralac, pjesnik: od plastičnosti slike kao impresije, do ekspresije stihova iz kojih zrači jedna tragična ljudska sudbina s filozofijom naglašenog pesimizma i osjećajem smrti – sve je to Galović uspio ostvariti u gotovo idealnoj sprezi osjećanja, razmišljanja i prikladnog poetskog izraza u nevelikom ali dragocjenom po hrvatsku dijalektalnu poeziju ovom nedovršenom ciklusu kajkavskih stihova. (Šicel 1978: 291)

Mnogi autori Galovića smatraju jednim od većih pjesnika hrvatske moderne pa tako i Dalibor Brozović govori za Galovića:

On je intelektualac rastrgnut između prošlosti, koje se prividno vraća preko praznika, i njegova stvarnog stanja, koje ne voli, ali koje više ne može pa zapravo i ne želi napustiti. On opisuje pravim riječima, bez literature, sve što vidi oko sebe, opisuje onako, kako se to odražuje u njegovu osamljeničkom srcu. U tim se pjesmama vidi, kako je Galović uza sve svoje zagrebačke ambicije, da bude moderan literat, ostao u duši jednostavan.“ (Brozović 1955: 164)

2.3. Posljednje godine života Frana Galovića

Iako je živio vrlo kratko, Galović je iza sebe ostavio mnoga važna književna djela i radove. Svoju bogatu književnu literaturu započeo je već za vrijeme studiranja kada je, zajedno s Milom Budakom i Josipom Matasovićem, bio jedan od pokretača i urednika časopisa *Mlada Hrvatska* (1908. – 1909. i 1911.), kojeg je izdavao *Savez mladohrvatskih organizacija*. U Časopisu *Mlada Hrvatska* objavljena je Galovićeve pjesma *Zrcalo*.

Slika 4: Naslovna stranica *Mlada Hrvatska* iz 1912.⁸

⁸ <https://www.antikvarijat-vremeplov.hr/knjige/povijest/mlada-hrvatska-casopis-broj-2-iz-1912-godine>

Osim autorstva u *Mladoj Hrvatskoj*, Galović je spadao i u dvanesticu autora *Hrvatske mlade lirike*, vrlo poznatog pjesničkog zbornika iz 1914. godine u kojem su sakupljene pjesme najpoznatijih autora toga razdoblja kao što su Ivo Andrić, Janko Polić Kamov, Tin Ujević, Karlo Hausler, Nikola Polić i drugi koji su pisali po uzoru na Antuna Gustava Matoša i Vladimira Vidrića. Mladen Kuzmanović navodi da je Galović svoja najpoznatija djela napisao u zadnjim godinama svojeg života (1912. – 1914. godine). Istih su godina nastale njegove novele *Začarano ogledalo* (1912.) i *Ispovijed* (1914.), drame *Marija Magdalena* (1912.) i *Pred smrt* (1914.) te antologijski ciklus kajkavskih pjesama *Z mojih bregov* (1913. i 1914.) (Kuzmanović 1999: 18)

Tragičnu 1914. intonirala je Matoševa smrt u ožujku. Bila je to, ma kako paradoksalno djelovalo, za Galovića zapravo uspješna književna godina. (...) Te godine izlazi i glasovita antologija *Hrvatska mlada lirika*, a Galović je među dvanaesticom izabranika. Ona je potvrdila njegov visoki status među nadama hrvatske književnosti. Samo je on znao da je riječ o posmrtnoj počasti njegovoj štokavskoj poeziji. Otkrićem kajkavske poetske čarolije Galović je 1914. opisao, zaključio svoj puni pjesnički krug i našao se ponovo na samom početku. U njegovu početku bila je kajkavština. Pred Galovićem se otvarala kajkavska pjesnička avantura. Pretekla ju je, međutim mobilizacija (Kuzmanović 1999: 16)

Ovim tekstom možemo zaključiti kako je Galović, kroz godine otkrivanja svoga stila pisanja, bio na početku svog vrhunca u stvaranju svojih djela u kojima se moglo iščitati mnogo razmišljanja o prolaznosti vremena koje je on najbolje opisivao preko kajkavske književnosti i svojih pjesama. Koliko god je htio pisati standardnim jezikom, njegova djela, koja se najviše čitaju i pamte, pisana su upravo na kajkavskom narječju.

Ivo Ladika u svojoj knjizi o *Zapisi o „goricama“ Frana Galovića* spominje zadnje Galovićeve trenutke, provedene u Podravini i svojim goricama, koje je prepričao Stjepan Galović te piše: „Franu je, naime, trebala neposredna inspiracija rođenih „bregov“. Toga je rujna 1914. ili barem te jeseni, on trebao još napisati sedam pjesama za svoju nezavršenu zbirku *Z mojih bregov*. Sljedeće nedjelje Fran je opet došao iz Zagreba u Peteranec. Međutim te nedjelje buknuo je rat, pa nisu mogli ići u „gorice“. Fran je primio od strica iz Zagreba brzopjav da dođe odmah u Zagreb. Tamo ga je već čekao vojni poziv.“ (Ladika 1963: 60.) Nakon smrti u Srbiji, njegovo je tijelo prevezeno u Zagreb gdje je pokopan na Mirogoju 31. listopada 1914. godine.

U kontekstu hrvatske moderne, kada se pjesnici vraćaju zavičaju i pisanju na vlastitom jezičnom izrazu, Fran Galović se istaknuo upravo u svome spontanom korištenju kajkavskog dijalekta. Galović kroz kajkavštinu izražava svoju intimu. Kroz prirodni govor svojeg zavičaja i dijalekt na kojem je odrastao, on otkriva vlastite osjećaje i duboku vezu s Podravinom preko koje naglašava važnost vraćanju vlastitim korijenima. Koprivnica i njegove gorice bile su mu neiscrpan izvor inspiracije i duhovnog mira, na njih je gledao kao mjesto gdje je pronašao povezanost s prirodom koja u njemu budi osjećaje sklada, sigurnosti i pripadnosti. Po tome možemo zaključiti kako se Galović najbolje osjećao kada je pisao na kajkavskom dijalektu jer je samo preko svojeg jezika i dijalekta na kojem je odrastao uspio prenijeti tu ljepotu i na čitatelja.

3. Kritike

Iako je Fran Galović najviše bio poznat po svome književnom stvaralaštvu, treba napomenuti da je bio poznat i kao književni kritičar. Za vrijeme njegovog života književna je kritika imala velik utjecaj u književnosti te se Galović okušao kao književni i kazališni kritičar, što mu je uvelike pomoglo u njegovom književnom stvaranju. Kroz njegove kritike može se uvidjeti na koji je način razmišljao o prirodi književnog stvaralaštva te njegov razvoj u književnosti kroz godine pisanja i stvaranja djela. Odabirom nekoliko odlomaka ilustrirat ću Galovićev kritičarski rad kako bih prikazala njegovo kritičko razmišljanje i znanje koje je posjedovao vezano za književnost. Književnu i kazališnu kritiku pisao je po uzoru na impresionističke kritike pri čemu se više oslanjao na vlastite doživljaje, razmišljanje o djelu i detaljima koje je smatrao važnima, nego na razrađenu poetiku. Kroz napisane kritike pokazao je veliko znanje u teoriji dramske književnosti pa je samim time često upozoravao na scenografiju, izvedbu, režiju i glumu u tim dramama (Solar 2010: 140). Jednu od takvih kritika za glumu napisao je Srećku Albiniju za njegovu operetu *Nabob*, iako u citiranom djelu govori o izvedbi romana *Zločin i kazna*:

Od važnijih repriza moramo spomenuti Shakespearova *Macbetha* i Scribovu *Čašu vode*, gdje su glavne uloge divno odigrali naši prvaci g. Fijan i gđa. Strozzi.

15. veljače je g. Anton slavio 35. godišnjicu svojeg umjetničkoga rada. Davale su se tri francuske satiričke komedije o kojima ćemo možda još pobliže govoriti.

18. veljače se davala dramatizacija Dostojevskog romana *Zločin i kazna* u 12 slika. Glumilo se dobro, ali sjediti u kazalištu po 7 do 11 i pol sati – to ipak umara! Najviše se je istakao g. Dimitrijević u ulozi Marmeladova. Dramatizacija nije baš najuspjelija. Imade mnogo monologa, a to nije najugodnije slušati – pogotovo kod drame ovakove vrsti.

H.

Rukopis iz god. 1906.

Galović je pisao kritiku i za Vojnovićevu dramu *Gospođa sa suncokretom*. U početku Galović spominje glavne značajke drame kao što su autor, tema i kompozicija, a u

daljnjem tekstu komentira lirske elemente u drami koja u sebi sadrži kriminalnu pripovijest te navodi moguće utjecaje koji se ne mogu smatrati izravnim uzorima za ovu dramu (Solar 2010: 140):

Pjesnik *Dubrovačke Trilogije*, *Ekvinocija* i *Majke Jugovića* opjevavši Dubrovnik, More i Kosovo latio se smiona posla. On je senzacionalan, kriminalni događaj zavio plaštem lirskih dispozicija, i nije tek slučajno, da je za pozadinu ovoga "triptiha" odabrao Veneciju. Imao je prospekt mora, gondola i pjesama; valova, svijetla i zvijezda, a genijalna ona "londonska scena" – u mračnim i sivim akordima zločina – daje čitavome djelu dubinu i snagu.

F.G.

Mlada Hrvatska, god. V., br. 2. od 25.1.1912.

Jednu od opsežnijih kritika napisao je za dramu *Hasanaginica* Milana Ogrizovića, a objavljena je u časopisu *Mlada Hrvatska* 1908. godine. Galović se u kritici prvo osvrće na radnju drame te komentira glavne događaje i kako ih je on doživio. Glavnu temu, odnosno ljubav, Ogrizović navodi kao da nije iz ovoga svijeta odnosno da malo tko uspije osjetiti pravu ljubav i da ljudi često promaše pravi trenutak u kojem bi je osjetili. Galović ljubav Hasanaginice prema mužu smatra jedinom vrstom dramatičnosti u tekstu jer i sam govori kako u samoj pjesmi gotovo pa nema dramatičnosti. Poznato za Galovića je i tema smrti koja se proteže kroz njegova djela pa tako i u ovoj kritici spominje „tragiku dvaju života“ (Galović 2009: 112) u kojoj ponos odnosi ljubav sve do smrti. Na samom kraju kritike Galović pohvaljuje jednostavnost drame svog prijatelja Milana Ogrizovića (Solar 2010: 141):

Pri koncu moram spomenuti još i to, da je drama pisana sasvim jednostavnom dikcijom, te je dojam narodne pjesme ostao potpuno netaknut. Najistančaniju psihologiju i ljubavnu filozofiju zaodio je Ogrizović u najjednostavnije riječi – bez nakrcavanja i bez retorike – samo da sačuva miris narodne pjesme. To je velika odlika najnovije Ogrizovićeve drame. (Galović 2009: 125)

4. Pisma

Fran Galović je iza sebe ostavio mnoga pisma iz kojih možemo iščitati njegova književna iskustva i događaje u životu. Svoja pisma pisao je prijateljima te je u njima iznosio svoja mišljenja o raznim temama. Najčešće je pisao Juliju Benešiću, svom prijatelju i kolegi s kojim je razmjenjivao književna i životna iskustva. Također je Benešić⁹ skupio mnoga Galovićeva djela koja je popratio vrijednim bilješkama i napisao opsežni rad o Galovićevom životu. Pisma pokazuju Galovićevu čestu zaokupljenost kazalištem kao i njegove simpatije i empatije (Solar 2009: 348). U pismima Galović oslovljava Benešića s *Carissime* što možemo prevesti kao najvoljeniji ili najdraži. Pisma je najčešće slao iz Peteranca u Zagreb gdje je bio Julije Benešić (Zobec 2021: 9). U jednom od pisama vidi se Galovića ljubav prema Podravini i njegovim goricama te sam odlučila dio tog pisma staviti ovdje:

(...) Pitaš me jesam li pio mošat? Oh, carissime! Opijajte se vinom, ljubavlju itd., kliče Ch. Baudelaire, a ja sam Horacijevac, kako veli amicissimus Niko Udbanjski, pa da ne pijem. Cjelivam ona moja draga brda, lišće u šumi, zanosim se zapadom sunca, mjesečnim noćima, padam nizbrdice, pijem, pijem, i ---

(...) Kad dođem u Zagreb, pisat ću ti možda a sada ostaj mi zbogom i primi pozdrav. (...) Okrobar, žuto lišće, mjesečina, mošt, hrisanteme, pečeni kostanji, pa duge, duge noći, posvećene Bakhosu i Anadiomeni (Galović:2009:317-318)

Tvoj Fran Galović

Peteranec, 9. sept. 1909.

Milan¹⁰ i Ljuba Ogrizović bili su veliki Galovićevi prijatelji kojima je često slao pisma. Ljubu Ogrizović oslovljavao je sa *Santissima*, odnosno presveta, a sačuvano je samo jedno njoj upućeno pismo, koje je napisao za vrijeme svog boravka u Srbiji, u vojsci. U tom pismu Galović spominje svoje religijsko iskustvo:

⁹ Benešić, Julije (1883.-1893.), hrvatski pjesnik, prozni pisac, prevodilac i jezikoslovac. Pisao je pjesme s lirsko-konfesionalnom i ironično-protestnom notom, književne i kazališne kritike, dokumentarne feljtone i putopise. Posebno se zanimao za poljski jezik i književnost. Osnovao je zagrebačko društvo prijatelja Poljske „Ognisko Polskie“ (1912). Autor je rasprava i članaka o hrvatskim piscima među kojima je i Fran Galović.

¹⁰ Ogrizović, Milan (1877.-1923.), hrvatski književnik i političar. Prvenstveno je dramski pisac, no pisao je i novele, pjesme i crtice. Najpoznatije drame su mu *Hasanaginica*, *Dah* i *Prokletstvo*. Bavio se književnom kritikom te je najavio dva velika hrvatska pisca: Antuna Gustava Matoša i Miroslava Krležu.

Primio sam Vašu kartu iz Bistrice i dopustite, da Vam najsrdačnije zahvalim za molitve Vaše. Ja sam Majku Božju Bistričku volio uvijek već iz patriotizma, jer je naša domaća, hrvatska, a otkako sam ovdje, počeo sam odista vjerovati – i to ozbiljno vjerovati. I zato vjerujem u Vaše molitve i možda ću ipak jadared s Vama skupa klečati pred našom hrvatskom Majkom Božjom, kojoj sam i onako dužan dva zavjeta. Izvolite izručiti pozdrav gdjici Slavi, a Vama šaljem jedan srpski rukoljub.

Fran

10. oktobra 1914.

(Galović 2009: 319)

Daleko najviše sačuvanih pisama poslao je Milanu Ogrizoviću kojeg u pismima oslovljava s *Dragi Vanja*. Najviše pisama iz vojske Galović je pisao upravo njemu i preko njih saznajemo kako je tamo boravio. Ogrizovića je smatrao velikim prijateljem i često je od njega u pismima tražio savjete te komentirao trenutna politička i književna događanja. Prvo pismo iz rata datira od 7. rujna 1914. godine, a poslano je iz Siska. U njemu Galović opisuje jedan svoj dan u vojsci. Kako vrijeme odmiče, u Galovićevim pismima primjećuje se da kroz ironiju govori o problemima u kojima se svakodnevno nalazi :

Dragi Vanja,

dobio sam jutros Tvoju kartu. Nastojat ću održati vezu dogod budem mogao. Gotovo svake noći bijem boj i zavijam momcima rane. Još sam živ. Jučer sam govorio s jednim srbijanskim potporučnikom. Njegova vojna pruga je nasuprot mojoj. Zato smo se svejedno rukovali i sasma prijateljski debatirali. Kavalirski protivnici! (...)

Tvoj Fran

Ironiju vezanu za njegov boravak u vojsci možemo pronaći i u pismu napisanom Stjepanu Zaiću, kazališnom profesoru s kojim je Galović vodio razgovore o kazalištu (Solar 2009: 349):

Stari moj druže,

Hvala Ti za kartu. Ja sam još živ i zdrav, makar gotovo svake noći bijem boj. Imam uvijek i nešto ranjenika. Čujem, da ćeš opet na stavnju. Samo se požuri, da ne zakasniš na predstavu. Ja sam sagradio divne dekunge – tik pred neprijateljem – i možeš se odmah useliti. Ako dođeš k meni, pomaknut ću te barem za razvodnika. Dakle, sedlaj konja. Pozdravi mi lijepo sve svoje i piši mi opet. Grli te tvoj Fran! Jučer sam promaknut. Čestitaj mi! (Galović: 2009: 320)

5. Literarna djela Frana Galovića

Jedno od njegovih najpoznatijih djela je zbirka pjesama *Z mojih bregov* koja najbolje ilustrira njegovu povezanost s domovinom i vladanje jezikom i stilom. Galović svojim stihovima predočuje čitatelju ljepotu i tugu koju osjeća prema svome zavičaju, nostalgiju za prošlim vremenima i ljudske emocije koje nadilaze granice vremena i prostora. Njegove pjesme odišu jednostavnošću i istinom, čineći ih čitljivim svakom čitatelju.

Za svoga života objavio je zbirku soneta *Četiri grada* (1913.) u kojoj se također nalaze motivi pejzaža i smrti, a pisana je na štokavskom narječju. Devet njegovih pjesama uvršteno je u pjesnički zbornik *Hrvatska mlada lirika* (1914.) zajedno s pjesmama Ive Andrića, Janka Polića Kamova, Tina Ujevića i drugih. Četiri pjesme uvrštene u *Hrvatsku mladu liriku* dio su njegove neobjavljene zbirke pjesama *Mrtvi san* (1908.), a među njima i nedvojbeno najpoznatija pjesma *Childe Harold* koja je napisana po uzoru na istoimenu poemu Georga Gordona Byrona. *Childe Harold* pjesma je koja govori o tuzi koju pjesnik osjeća zbog napuštanja svoje domovine i osjećaju nostalgije za svojom domovinom:

„Gdje mi je domaja? – Vidjele je nisu
Dugo moje oči...”

...

„Gdje mi je domaja? – Moji dragi svi su
Nestali već davno...”

7...

„Šuti, noćno nebo! – Zbogom zemljo draga!
Gubiš se ko lijepa, izdignuta sjena
Koju nikad neću ugledati ja!”

Fran Galović, 24. veljače 1910.

U Podravskom zborniku za pjesmu *Childe Harold* navedeno je:

„Tom je pjesmom Galović najizravnije najjavio ono što je kasnije u drugom kodu tematizirala najpoznatija Galovićeva zbirka *Z mojih bregov* – motiv bezdomovinstva, motiv gubitka zavičaja. Iz zbirke *Mrtvi san* su i *Proljetna pjesma*, *Zaboravljeni perivoj* i *Predvečerje*, koje bi trebale biti dio jedanaestog ciklusa *Starinski motivi*. Posebno zanimljiva pjesma *Zaboravljeni perivoj* u kojoj se javlja, ne Galoviću, nego i dobrom dijelu europske moderne lirike, tipični motiv „crne dame“, dakle smrti, kao jedna o glavnih opsesija velikog dijela Galovićeve lirike.“ (Kolar 2014: 265.).

Osim poezije, Galović je bio i izvanredan dramatičar.

„Kada se namjerava govoriti o Galoviću kao o dramatičaru, možda je najuputnije progovoriti o njemu, prvo, kao o neobično marljivu piscu, koji je o toj svojoj marljivosti, kao i samom radu ostavio iscrpno svjedočanstvo u svojim djelima...“ (Hećimović 1976:180).

Njegov opsežan dramski opus od trideset dramskih tekstova skupio je njegov prijatelj Julije Benešić u zbirci *Djela* u pet svezaka.¹¹ Prije smrti je objavio svoje dvije najpoznatije drame *Tamara* (1907.) i *Pred smrt* (1913.). Hrvatsko narodno kazalište prikazivalo je njegova drame *Tamaru* i *Grieh* zajedno s *Mors regni* (1908.) i *Pred smrt* koja je prikazana 1916. godine. Ivo Hergešić govori kako Fran Galović nije dočekaio izvedbu svoje najbolje drame u jednom činu *Pred smrt* koja se počela prikazivati 1916. godine, samo nekoliko godina nakon njegove smrti. Također napominje kako nije uspio pogledati ni svoju dramu *Marija Magdalena*, misteriju u tri čina koja je izazvala mnoge rasprave samim time što je jednima bila blasfemična, drugima religiozna, a trećima pak neinteresantna pa, koliko Hergešić zna, do danas nije nigdje izvedena. (Hegeršić 2005:235). Iako sve upućuje na to da Galović želi svaku dramu temeljno obraditi, ne može se poreći da sve svoje zamisli nije uspio prebaciti u drame. Osim njegovih drama u pokušaju, od kojih su ostali sačuvani samo fragmenti, sačuvane su i dvije nedovršene, a možda velike, drame *Sodoma* i *Mrtvački ples* koje su napisane 1911., odnosno 1913. godine. (Hećimović:1976:182)

¹¹ <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4170/datastream/PDF/view>

Osim poezije i drame, Fran Galović iza sebe ostavlja i velika djela pisana u prozi. U prozna djela Frana Galovića svrstavaju se pripovijetke, nedovršeni roman, pjesme u prozi, članci, eseji, kritike i dr. Svoje prvo prozno djelo *Na obali* napisao je 30. svibnja 1903. godine kada je imao šesnaest godina te se od toga proznog djela može pratiti Galovićev razvoj u književnosti. (Fijačko 1891: 273). Pisao je mnoga prozna djela kroz godine, a iza sebe je ostavio dvadeset i šest proznih djela od kojih su neka i nedovršena. Njegove pripovijetke su sljedeće: *Na obali* (1903.), *Posljednji trzaji* (1905.), *U sjeni čempresa i lovorja* (1905.), *Dusi na savskoj cesti* (1905.), *Pjesnik* (1906.), *Zapisi samotnjaka* (1906.), *U jesenjem sutonu* (1906.), *Osama* (crtica, 1907.), *Slava mučenicima* (1907.), *Prorok* (crtica, 1907.), *U sutonu* (crtica, 1907.), *Nesreća* (1908.), *Marica* (1908.), *Proljeće* (1909.), *Svibanjsko veće* (1911.), *Genoveva* (1911.), *Roman zidnog kalendara* (1911.), *Suputnik* (1912.), *Začarano ogledalo* (1912.), *Jesenje magle* (1912.), *Svekar* (1912.), *Vojnička ljubav* (1913.), *Ispovijed* (1914.), *Pierrot* (crtica, 1914.), *Robijaš* (1914.) i *Rastanak* (nedovršeni roman, 1914.) (Fijačko 1981: 273). Od navedenih pripovijetki najpoznatije su *Ispovijed* i *Začarano ogledalo* u kojima je, po mišljenju kritičara, dostigao vrhunski domet. Uz pripovijetke, Galović je poznat po svojoj kritikama, esejima i pismima koje je pisao svojim prijateljima Juliju Benešiću i Milanu Ogrizoviću. U svojim proznim djelima, isto kao i u poeziji i drami, Galović koristi mnoštvo motiva smrti uz pitanje razloga života i ljepote života u kojem trenutno živimo što se može pročitati i kroz same naslove njegovih pripovijetka.

6. Začarano ogledalo

Galović je pripovijetku *Začarano ogledalo* napisao u vrlo kratkom roku. Pisanje je započeo u ožujku 1912. godine, a završio već u travnju iste godine. Matica hrvatska dodijelila mu je posebnu nagradu za *Začarano ogledalo*. Već u naslovu djela vidimo ispreplitanje zbilje i fantastike koja prati cijelu pripovijetku, ali se ne prekida povezanost mašte i stvarnosti. Djelo je napisano u deset poglavlja. Prva dva poglavlja su realistična a u narednih osam prevladava fantastika. Pripovjedač je sveznajući, odnosno u trećem je licu i samim time je dominantan te mu se daje određena moć pripovijedanja.

Na početku pripovijetke upoznajemo glavnog lika, Marcela Petrovića, koji se suočava s tragedijom nakon nestanka i smrti njegove supruge. Priča se dalje razvija kroz praćenje njegovih emocija i borbe s gubitkom voljene osobe, što on ne prihvaća baš najbolje, te iz realnog svijeta odlazi u nadrealni svijet gdje upravo uz pomoć začaranog ogledala ponovo susreće svoju voljenu suprugu. Začarano ogledalo simbolizira Petrovićevo želju da pobjegne iz realnog svijeta, punog boli, u nerealni svijet gdje traži utjehu u iluziji ponovnog života sa suprugom:

I on vidi u tome ogledalu daleki kraj, kuda mu valja poći. Vidi čitav vrt, pun cvijeća i mjesečine, vidi daleko polje i planine - i dalje, a sve će to ugledati, ako se približi onoj tankoj plohi. Ali, što će se dogoditi onda, ako je taj svijet zatvoren vratima, što se dadu otvoriti samo čarobnim dodiranjem nepoznatoga svijeta, što traje u plavoj bašči snivanja? (...) On pođe prema ogledalu. I što je bliže prilazio k njemu sav je onaj kraj postao ljepši i jasniji. Razabirao je cvijeće, putove i staze, vodu u ribnjacima i zvjezdano, mjesečno nebo. (Galović: 2006: 168)

Nakon što glavni lik odlazi u svijet fantastike, njegovo putovanje puno je raznih simbola kao što su vile i cvjetni pejzaži koji nose različita dublja značenja. Petrović ih pokušava shvatiti svo vrijeme dok se bori s raznim preprekama poput planina, groblja i snježnih poljana koje mu nose nove zagonetke. Čitateljima predstavlja novu unutarnju borbu glavnog lika ka njegovom putu prema razumijevanju i prihvaćanju gubitka i smrti:

„ U njegovoj se glavi javljala nejasna misao, puna sumnje i traženja. Htio se sjetiti onih mjesta, kuda je prošao, i krajeva, što ih je vidio, ali sve je to izmicalo pred njim tako brzo, da nijedne slike nije mogao zadržati. Sve se miješalo u jednome vrtlogu, boja je prelazila u boju, jedan se blijesak spajao s drugim, jedna

se smisao gasila, a druga izdizala, pa onda opet preletjela dalje.“ (Galović: 2006: 203)

Glavni se lik kroz putovanje u fantastično često susreće s nepoznatom riječi kojoj ne zna značenje, a ona služi za dublje razumijevanje njegovog putovanja i predstavlja misterij koji se postepeno razotkriva:

„(...) Kralj je onda spremio kamen ovamo, da ne vidi istine i da je prerano ne razumije. Ali kad je čuo, da dolazi dušmanin s galijama, tada je došao u ovu odaju, pogledao kroz alem i za nekoliko časaka razumio onu riječ.“

On je prekine:

„Riječ...?!“

„Da onu istu, što si je do sada tri puta sreo.“

On sagne glavu:

„Razumio je dakle!“

„Jest. Razumio je. Želiš li je razumjeti i ti?“

„Želim.“

„I razumjet ćeš je.“ (Galović: 2006:256)

Vrhunac pripovijetke je dolazak Petrovića i njegove supruge u dvorac i smještanje na tron. Tron simbolizira prividni mir koji se prekida ubrzo nakon što se pojavljuje misteriozna žena koja predstavlja smrt. Žena im predaje ključeve koji otvaraju devet odaja u kojima se nalaze različite misterije. One ih približavaju kraju njihova putovanja i u tim odajama glavni lik se sve više suočava s konačim prihvaćanjem smrti i gubitka. U posljednjoj odaji, koja je ujedno i vrt gdje je sve počelo, Petrović sve više shvaća kako je njegova supruga samo njegovo sjećanje i manifestacija njegovih osjećaja i emocija:

„Ona podigne uvis svežanj ključeva:

„Vidiš li?“

„Vidim.“

Ona odvratila:

„Ima ih devet. Svi su od zlata, i na svakom je tajni zapis. Devet ključeva od devet odaja. Svaki otvara jednu bravu, i čudna se moć nalazi u njem.“

„Devet ključeva...“ prošapće on.

„Čuva ih svećenica i daje ih samo izabranima.“

„A koji su to?“

„Oni, što mogu da spoznaju posljednju tajnu ljubavi i smrti.“

„A mi smo je spoznali?“

„Ja vjerujem u to.“ (Galović:2006:248)

Na kraju pripovijetke glavni lik ostaje s osjećajem začuđenosti i zbunjenosti. Kraj simbolizira završetak emocionalnog putovanja glavnog lika koji se bori sa shvaćanjem da neke situacije, poput smrti i gubitka, čovjek ne može potpuno preboljeti i nositi se s njima:

„ On prošapće kao u strahu:

„Ovo je naš vrt!“

A njen glas odgovori:

„Rekla sam ti još onda, kada smo se našli ovdje, da ćemo se povratiti k njemu, jer on je jedino mjesto, gdje možemo naći potpunu sreću.“

„(...) Ona se već malo odmakla, i on ispruži ruku, da je zadrži, ali njegova se ruka dotakne nečega gladnog i glatkog. „Zatvoren sam! Valja razbiti vrata!“ pomisli u jedan tren. Osjeti onda u mozgu užasan bol i sve se smuti pred njim. Čuo je samo prasak, jak i oštar, i drugo ništa.“ (Galović: 2006:259)

Glavna teme ove pripovijetke su upravo ljubav i tuga, koja se javlja nakon izgubljene ljubavi.

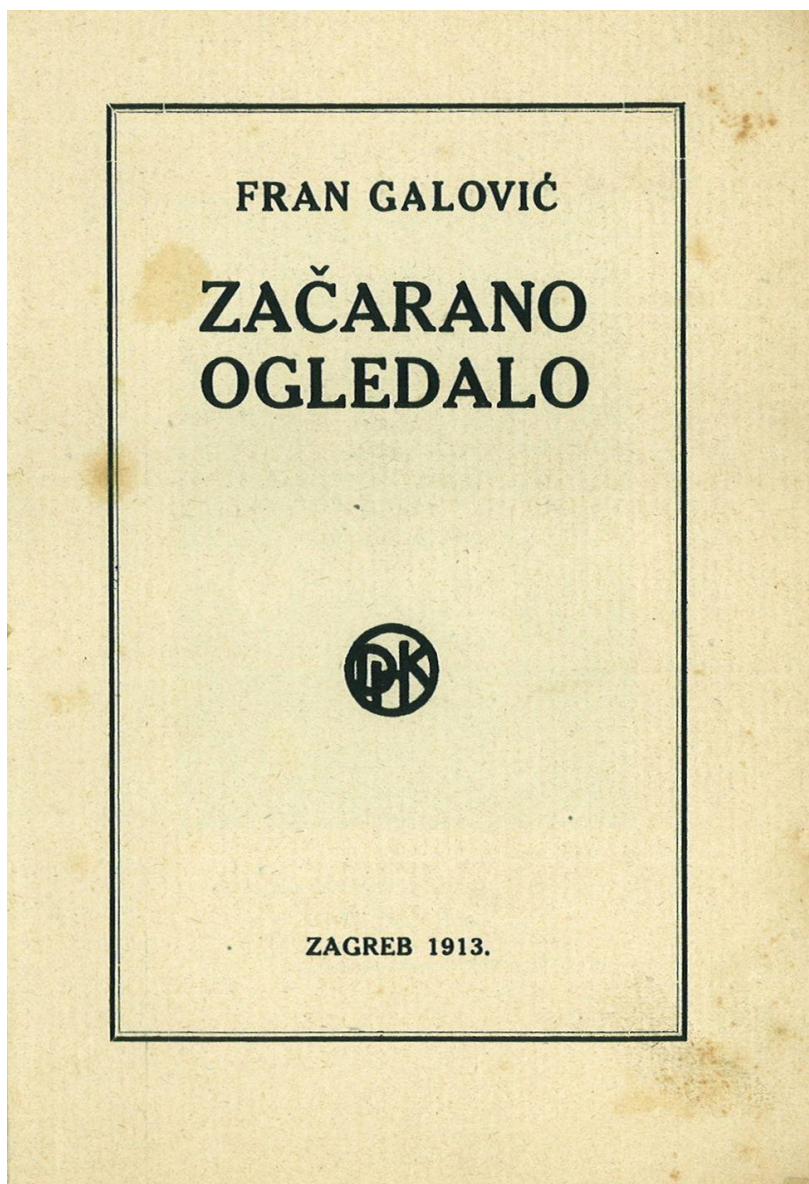
Tematika, koja se provlači kroz cijelu novelu, zahtijevala je adekvatne stilske postupke i ujedno je nametala potrebu za posve novim strukturalnim oblicima. Tradicionalnu fabulu zamjenjuje niz asocijativnih slika i zapažanja, koja se javljaju u glavnome junaku u njegovim nesvakidašnjim halucinantnim stanjima: riječ je jednostavno o svojevrsnom toku svijesti, iracionalnom, fantastičnom, koji je izrečen ili

unutarnjim monologom ili deskripcijom, manje dijalogom, ali motivacijom unutarnjeg postupka. Svijet dobiva u svijesti junaka nove, iskrivljene i irealne dimenzije, ostavljajući kraj pripovijetke bez poante. (Šicel 2005:265-266)

Kao što navodi Miroslav Šicel, cijela pripovijetka prati tok svijesti glavnog lika kroz nerealne i fantastične pustolovine koje se događaju u njegovu umu pa možemo zaključiti da, kada dođemo u stanje da se ljubav prekine zbog smrti, naš um može promijeniti tok svijesti i odlutati putevima iracionalnog. Također, Šicel spominje kako pripovijetka na kraju nema poantu, a to možemo povezati s neotkrivenom nepoznatom riječi za koju očekujemo, zajedno s glavnim likom, da ćemo je saznati na kraju pripovijetke te se i u nama budi znatiželja koja se na kraju pretvara u razočaranje jer se značenje nepoznate riječi nikada nije otkrilo, što djelu daje dodatnu mističnost. Šicelovu naznaku da pripovijetka nema poantu ujedno možemo povezati s pojmom ogledala za koje pisac na kraju djela ne otkriva koje je, što je ni koji od tih svjetova je san, a koji java.

Najvažniji motiv u pripovijetci je motiv putovanja bez razloga odnosno bježanje od samoga sebe i svih problema s kojima se čovjek suočava u životu. Sam Fran Galović za svoje djelo govori:

Ova novela pisana je u martu i aprilu prošle (1912.) godine, i Galović je u njoj pokušao podati fantastičnu sliku prelaza iz života u smrt. U ogledalu je simbol veze ovih dvaju svjetova, između kojih postoji tek jedna zavjesa, a tu valja razderati, da možda i opet – ne ugledamo ništa. Što je zapravo san, a što java, što je ogledalo, a što prava slika, to nam Galović ne kazuje, jer odgonetke u ovoj velikoj tajni uopće nema. (Galović 2006: 448)

Slika 5: naslovna stranica novele Začarano ogledalo¹²

¹² Izvor: Knjižnica i čitaonica Fran Galović

7. Ispovijed

Pripovijetka *Ispovijed* smatra se vrhuncem Galovićeve proze. Galović *Ispovijed* piše 1914. godine, a prvi je puta objavljena u *Književnim novostima*. *Ispovijed* je puno kraća pripovijetka od *Zaćaranog ogledala*, ali se kao i u *Zaćaranom ogledalu* javljaju granice između sna i jave:

U njima se Galović, s ciljem da predstavi složeniju svijest junaka iz građansko-intelektualne sredine, koristio modernističkim tendencijama. One predstavljaju odmicanje od seljačko-socijalne i regionalne tematike i problematike te od realističko-naturalističke poetike, a usmjerene su prema građansko-intelektualnoj sredini koju je Galović prikazao koristeći se modernim tehnikama pisanja. (Skok 1997: 24)

Na početku pripovijetke nalazi se anonimna posveta za koju nije poznato komu je posvećena, ali pokazuje određenu povezanost između autora posvete i onome komu je posvećeno:

„Kada sam počeo pisati ovu čudnu i tužnu priču, nijesam te još poznavao. A kad sam napisao posljednje stranice, bili smo već dobri i stari znanci. Možda smo se negdje i prije sreli, samo se toga više i ne sjećamo, jer inače ne mogu da razumijem sve ono što osjećam za te.“ (Galović 2006: 344)

Ispovijed odmah na početku privlači čitateljevu pažnju time što se Galović, pišući u drugom licu, izravno obraća čitatelju i time dobiva njegovu pažnju:

„Osjećam da ću poludjeti. Možda sam već poludio, prije nekoć, ali nijesam za to znao, nijesam osjećao tako jasno i živo. Možda sam se i rodio ovako lud s prokletstvom u grudima i vječitom, divljom mržnjom u srcu. Jer ja sam zao, i moje ruke dršću neprestano od požude, da počinim zločin, da ubijem, zadavim, pa da se onda smijem, ali tiho u potaji, da me nitko ne ugleda.“ (Galović 2006: 344-345.)

Milivoj Solar navodi kako ova pripovijetka sadrži motive ispovjedne književnosti samim time što u djelu postoji veliki odlomak koji je pisan stilom kršćanske ispovjedi, ali da je taj odlomak samo jedan od tipova odlomaka u ovoj pripovijetki koji se može shvatiti kao pokušaj opravdanja za sve nagone i podsvjesne želje (Solar 2010: 89-90):

„Sine čovječji, tebi se ispovijedam. Ti ćeš me razumjeti, jer ti si ljubio, ti si umro od ljubavi. Ne vjerujem, da si Bog, ali te ljubim, i ta moja ljubav veća je od svake vjere. Boga nema jer je on umro i nestao onim časom, kad si se pojavio ti. (...) Ne, ti nijesi Bog, ti si Sin Čovječji, i zato razumiješ moju bol, zato te tako ljubim i zato spuštam svoju glavu k nogama tvojim. Ispovijedam se! Moj grijeh je sladak, i ja ga ljubim. On nema imena, bezimen je, bolan i tužan, ali je velik kao ljubav i kao smrt. (...) Ne reci, da mi opraštaš, ti, koji si oprostio ženi grješnici, jer moj grijeh nije mračan i tmast poput njezina, on je vedar i divan, kao što je divna i ljubav tvoja.“ (Galović 2006: 375-376)

U ovoj realističko-naturalističkoj poetici likovi su bili smješteni unutar specifičnog društvenog okruženja, psiholoških karakteristika zajednice i moralnih vrijednosti. U modernističkoj se poetici događa suprotno: likovi su postavljeni u slučajnu sredinu iz koje često biježe u vlastiti svijet snova, mašte i fantazije tražeći dublje razumijevanje sebe i smisla života. Kako bi uvjerljivo prikazao svijest tih likova, Galović je primijenio inovativne pripovjedne tehnike poznate u svjetskoj književnosti: unutarnji monolog, tok svijesti, *ich-formu*, asocijativne nizove te imaginarne i fantastičke motive i strukture (Skok 1997: 27)

U pripovijetci se spominje motiv Sunca koje je podijeljeno kao simbol radosti i novoga života i ono koje će „spaliti cvjetove“ i „sve će u vrtu biti prazno“ (Galović 2006: 344.), odnosno košmara kao kontrast. Pojavljivanje dvostrukog simbola Sunca može se poistovjetiti s dvojnikom kojeg pripovjedač u isto vrijeme i mrzi i voli, s dilemom oko toga što je san, a što je java kao i u spaljivanju pisma koje želi pročitati. Milivoj Solar povezuje te dileme sa ciklusom pjesama *Z mojih bregov* u kojima se Galović dvoumi oko toga da ostane u svom kraju i domu ili da se vrati u Zagreb. Pripovijetku *Ispovijed* povezuje sa zbirkom pjesama *Z mojih bregov* preko motiva doma, odnosno gubitak doma poistovjećuje sa osjećajem izgubljenosti i košmara preko zvijezda i drhtanja rose što se spominje i u nekim pjesmama u zbirci pjesama (Solar 2010: 93):

Gdje sam se rodio, ne sjećam se više. Znam tek, da su nad mojim domom sijale noću zvijezde, i da se na tratini oko kuće ljeskala rosa. A ovo sunce žuto i usijano, ispilo je već odavna sijaj zvijezda i drhtanje rose, i ja neću više nigda ugledati svojega doma.“ (Galović 2006: 345)

Glavi lik u ovoj noveli smatra se kao podvojena ličnost koja bježi od svoje sudbine i samoga sebe kroz pozornicu na kojoj gleda predstavu svoje tragične sudbine, kroz cirkus koji simbolizira paradoks njegova života i naposljetku vlak koji putuje u nepoznato vrteći se u krug kao primjer da se od smrti ne može pobjeći, što je na kraju glavni lik i sam shvatio kada je završio u zagrljaju svoje smrti. Glavni lik u ovoj noveli sam odabire vlastito progonstvo zbog straha od smrti i nepoznatog (Skok 1997: 289)

„Napokon se glasno nasmije i skine kapu:

„Dakle ipak smo se našli?“

Ja muklo kriknem i uhvatim se objema rukama za stol.

Bio je on - !

On, što me progoni i što poznaje moju dušu, pred kojim bježim i koga tražim, on – vječno žuđen i vječno proklet, on stoji preda mnom i zapaljuje mirno cigaretu, a pri tom se smiješi prezirnim smiješkom pobjednika. Jest, iste oči i oni crni pramenovi kose, kao i onda...

(...)

„Odnikle dolazi blijeda, prozirna sjena, stavlja mi ruku na oči i govori:

„Sunce je ispilo već odavna sjaj zvijezda i drhtanje rose i ti ne ćeš više nigdje ugledati svojega doma. Nema ga više. Nema ničega. Ostao si jedino ti, sam i proklet. I sada –,

Dalje nijesam čuo.

Htjedoh otvoriti oči, ali nijesam mogao.

I osjetio sam onda, da je zgasnulo sunce, i da je mojom odajom prošla noć i smrt.“

(Galović: 2006: 363: 383)

8. Drama *Tamara*

Drama *Tamara* jedina je drama koja je objavljena za Galovićeva života. U *Podravskom zborniku* Mustafa navodi kako je drama nastala 1906. godine, a prvi puta je prikazana 1907. godine u Hrvatskom zemaljskom kazalištu u Zagrebu. Motiv za pisanje drame uzeo je iz Ljermontovljeve pjesme. Dramu je prvo napisao u prozi, gdje je Tamara prikazana kao zla žena, a kasnije kao jednočinku u stihovima gdje je prikazana kao romantična žena. U lirskoj varijanti je deseterce prepjevao u jedanaesterce. Lik Tamare prikazan je kao žena koja traži pravu, istinsku ljubav dok ju u životu svi muški prolaznici vulgarno ljube i na kraju odbiju, a kada ona doživi odbijanje, tada svoje ljubavnike baca u rijeku Terek te ih time usmrćuje. (Mustafa: 1997: 148)

TAMARA: *prene se*: Ah, ti si.. *Sanjarski*: Zar je došao junak mojih sanja, zar se pojavio davno željkovani ljubavnik... Poslije svih onih, kojim sam poklanjala ljubav svoju, sebe čitavu, dušom i tijelom, i koje sam onda poslije jedne noći, noći ljubavi, bacala kroz ona vrata u šumni Terek, da se na liticama, koje on oplakuje, razmrskaju, jer nijesu bili dostojni moje ljubavi, jer nijesam htjela, da ikome pričaju, kako im se podla lijepa Tamara; dali je došao poslije svih onih nedostojnih i prezrenih onaj, koga očekujem?... *Ustane*. Ah, u ovakvoj noći, kad vani urla bura kad pjeva pjesmu ljubavi, kad Terek šumi i svojim šumom sklada opijelo onima kojima sam se podavala i koji snivaju san na njegovu dnu, iz kojega ih nitko više probuditi neće, ah, u takvoj noći sam željna ljubavi i milovanja, čeznem za junakom, koga bih mogla istinski ljubiti...(Galović:2006:95)

Drugi važan lik za ovu dramu je lik Putnika koji zbog velike oluje završava u Tamarinim dvorima gdje se njih dvoje upoznaju. Tamara svojim šarmom i ljepotom zavađa Putnika Arena koji pada pod njezin šarm. Spominje mu svoj samački i tužan ljubavni život, a Putnik ju žali te mu se javlja simpatija prema Tamari. Sam ugođaj među njima rasplamsa se pijenjem vina koje u njima budi žudnju jedno prema drugome:

TAMARA *u najvećem ushitu*: Arene, Arene... Pritisnuvši svoje lice uz njegovo: Oko mene je sada vječno pramaljeće ljubavi... Cvijeće miriše, sunce sjaji s modroga svoda nebeskoga i proljeva svoje zlatne zrake na

nas, obasjava nas čarobnim bljeskom svojim... Sve je puno ljubavi... (...)
Oh, Arene... Sve za ljubav, sve žrtvujemo njojzi, ona je tek najuzvišenija
težnja ljudska, ona je vječna... Arene, Arene... Tvoj me dah opaja, tvoja
kosa širi omamni miris, koji napunjava svu moju unutrašnjost zanosom i
ushićenjem... Tvoje usnice pale poput žive vatre, koja mi izgara srce,
Arene... Podaj nam vina, Arene...

PUTNIK *ustane i pođe sam omamljen k stolu i nalijevajući vino u čaše
prolijeva ga i mimo, jer mu ruke drhću. Kad nalije, uzme čaše i pođe k
Tamaru, koja je međutim na pol legla na počivaljku i pruži joj jednu čašu:
Evo, Tamaro...*“ (Galović:2006:102)

Dijalog njega i Tamare vodi se kroz cijelu dramu preko Tamarine priče o kneginjici koju mu prepričava. Kroz njezino prepričavanje priče o kneginjici, Putnik se prisjeća svoje zaručnice i to u njemu izaziva obrat gdje Tamaru počinje gledati drugim očima i odbija njezinu ljubav. (Mustafa: 1997: 148-149):

(...)

TAMARA: Zaboravi je... Zaboravi na svoj rodni kraj i ostani uza me... Ja ću te ljubiti silnom i svemoćnom ljubavlju... Tvoja vjerenica ti ne može podati ono, što ću ti podati ja... Arene dođi... Neka nam se usne stope u velikom, silnom i vječnom cjelovu ljubavi..

PUTNIK: Šta to biva sa mnom... Vino i tvoja ljepota me omamila... U glavi mi se vrti... Tamaro... Pusti me... Ja te se bojim...

TAMARA: Arene... Arene... Zaboravi na prošlost... Živi sadašnjost... Poljubi me... Pođi sa mnom... Svu svoju ljepotu, svoju mladost i snagu ljubavi podat ću tebi... Tebi jedinom...

PUTNIK *uzmakne od nje*: Bježi Tamaro... Da zaboravim vjerenicu svoju, da zaboravim rodni dom... Ne, nikada... U mene nema te snage, Tamaro... Omamila si me vinom i cjelovima svojim, ali ipak se prenuh, ipak te ne mogu slijediti... Živi sama, kao što si i dosele, ali pusti mene... Traži si drugoga.. Ja te odbijam...“ (Galović 2006: 103)

Na kraju drame Tamara opet ostaje povrijeđena i čini Putniku isto što je činila i svim ostalim muškarcima koji su je odbili – ubija ga. Tamara je na kraju drame prikazana kao lik bezosjećajnog ubojice i kao žena koja mari samo za svoje osjećaje i potrebe (*femme fatale*). Njoj ne treba muškarac koji će ju voljeti, već muškarac nad kojim će ona imati svu kontrolu. Kada joj to ne ide od ruke, muškarce nemilosrdno ubija namameći ih da sami kroz vrata padnu u rijeku. Zadnjim činom, kada Tamara baca crvenu ružu u rijeku gdje je pao Putnik, Galović stvara završetak u kojem ostavlja čitatelja u razmišljanju je li Tamari stvarno stalo do Putnika ili baca ružu kako bi se ona osjećala bolje:

(...)

TAMARA: Laž.. Sve je bila laž... Udata sam i htjela sam se mužu, koji je jučer otišao u lov, osvetiti nevjerom za nevjeru. Ti si došao u dobar čas, ali mi nije sve uspelo... On se vratio... Sad te moram skloniti nekuda... *čuje se lupanje na vratima*. Evo ga... Već je tu... Bježi Arene, u onu sobu... *Kaže mu vrata u dnu*. Bježi onamo... Ondje se čuvaju dragocjenosti, ali ima i počivaljka... Tamo budi miran, a ja ću muža opiti i uspavati, a onda ću te pustiti da odeš... On bi nas oboje ubio, da sazna štogod... Spomeni se svoje vjernice... Misli na svoj spas, Arene...

PUTNIK: Pa dobro... Pusti me u tu sobu...

(...)

TAMARA: Sad brzo... Do viđenja.. *Otvori vrata, Putnik naglo pokroči i strovali se u bezdan. Čuje se njegov očajni krik, a zatim zavlada opet mir i tišina.*

(...)

TAMARA stoji časak nepomično, a zatim pođe k vratima u dnu, istrgne ružu iz kose, grčevito je poljubi nekoliko puta, nadvine se nad ponor i baci ružu u Terek. Dalekim, čeznutljivim glasom: Oprosti mi, Arene..." (Galović 2006: 104-105)

U ovom su radu citirani dijelovi drame iz prozne verzije. Mnogi ljudi su mišljenja da je prozna verzija bolja od verzije u stihovima. Razlog tome je što postoje dva shvaćanja drame, odnosno dva pristupa dramskom tekstu s očekivanjima što bi drama trebala

ponuditi. Prozna varijanta je više poznata ljudima zato što su dijalozi i monolozi više uvjerljiviji, čitatelj se može lakše poistovjetiti s likovima. Lik Tamare nakon odbijanja od strane Putnika pokazuje mržnju i prezir na podmukao način što se više primjećuje i dolazi do jačeg izražaja upravo u proznoj varijanti (Solar 2010: 107). „Tamara u početku ništa ne glumi, ona stvarno očekuje da će se njezina čežnja ispuniti, a istovremeno kao da podsvjesno zna da ljubav i smrt – psihoanaliza bi rekla: spolni odnos i ubijanje – bez obzira što su krajnje suprotnosti, u biti pripadaju istom obzoru strasti (Solar 2010: 107). Može se zaključiti kako i u ovom Galovićevom djelu u prvom planu je upravo prolaznost života, odnosno smrt. U ovoj drami smrt je prikazana kroz lik Tamare koja ne poznaje granicu između ljubavi i smrti. Za nju je ljubav vječnosti i ako joj se to zadovoljstvo ne može pružiti, odlazi u drugu krajnost gdje joj je zadovoljstvo ubijanje.

9. Trilogija *Mors regni*

Trilogija *Mors regni* Galovićeve je prvi opsežni dramski tekst koji je objavljen u *Hrvatskoj smotri* 1908. godine u praizvedbi. Glavna tematika djela je hrvatska povijest za koju se Galović uvijek zanimao i nalazi se i u njegovim proznim djelima kao i u pjesmama. Prvotni naslov trebao je glasiti *Finis Croatiae* (Smrti Hrvatske), ali je kasnije djelo nazvano *Mors regni* (Smrt kraljevstva). U prvom nacrtu, koji datira iz 1907. godine, prikazana je temeljna zamisao drame gdje se u prvom djelu prikazuje tragedija koja je zadesila kralja Zvonimira, u drugom djelu smrt kralja Stjepana drugog te u trećem djelu smrt kralja Svačića na Petrovoj gori (Galović 2006: 398).

Galović je formu i opis ambijenta u drami posudio od Vojnovića (*Dubrovačka trilogija*) koji je u to doba bio uzor svim dramatičarima moderne. Galovićeve drama razlikuje se od Vojnovićeve po tome što je Vojnović samo prvi dio svoje drame napisao kao povijesnu dramu, dok mu druga dva dijela ne mogu biti tretirana kao striktno povijesna. Što se tiče ambijenta, u potpunosti se podudara s Vojnovićevim djelom zato što je vrijeme radnje u prvom djelu ljetno predvečerje, u drugom djelu mjesečna noć, a u trećem ponoćne sjene. Glavni lik u ovoj drami nalazi se u samom naslovu i zapravo se radi o smrti. U drami ne umiru samo kraljevi već umire cijela nacionalna država čime Galović naglašava važnost sudbine pojedinca u državi koja nema koga da ju vodi (Batušić 2002: 125). Za dramu *Mors regni* Galović je napisao *Prolog* koji na kraju nije objavljen, a govori o propasti Hrvatske koja ga boli:

Kud letiš, misli, u davninu pustu
U carstvo mrtvih, minulijeh sanja,
I zašto skidaš veo stoljetni
Sa slike tužne?...
Moja misli davna,
Zar nebi bolje bilo, da junake
U grobovima sanku prepustimo,
I omamljeni slađanim užitkom
Da kročimo u krilo ljubavi,
I opojeni srećom
Da snatrimo o velikoj slobodi?!...

O, misli pusta, ti me zoveš najprije
U krilo burne prošlosti nam jadne.
Kad nestade nam kraljevstva i krune,
I mrak se spusti nad Hrvatsku

U kraj,
Užitak sav i ljubav!
Misli moja,
U prošlost kreni smjelo – ja ću s tobom...(Galović 2006:
398-399)

U svakom se dijelu ove drame spominje neka crna slutnja. U prvom dijelu ona dolazi u obliku crnog *konjika*, u drugom se dijelu spominje dolazak viteza na trijem, dok u trećem dijelu dolazi pet sjena prošlih kraljeva (Galović 2006: 402):

„Slutim...
Noćas – o ponoći,
Kad su pale mrtve sjene
Oko dvora kraljevskoga,
Vidio je stražar, gdjeno
Crni konjik kasom hrlim
Dođe podno kule tamne
I udari teškim mačem...”

(Mors regni 1, Druga dvorkinja)
(Galović 2006: 148)

Kako je smrt navedena u naslovu, tako prati i cijeli tijek drame. Osim što se prikazuje smrt kraljeva, uz to se prikazuje i zlo koje s njom dolazi, odnosno tuga i nemir u drugim likovima čim osjete da se smrt bliži. Prema Batušiću: „Galovićevu trilogiju *Mors regni* pisanu anziometričnim stihovima, krepuskularno intoniranu, u scenskim indikacijama secesionistički jasno koncipiranu, smijemo nazvati paradigmatom u žanru povijesne drame hrvatske moderne.“ (Batušić 2002: 129)

10. Pjesme Frana Galovića

Najpoznatiji opus Galovićevoga stvaralaštva su upravo njegove pjesme koje je pisao na standardnom jeziku i kajkavskom dijalektu. Iako je još od školskih dana pisao pjesme na štokavskom dijalektu, njegov su najveći uspjeh ipak postigle pjesme na kajkavskom dijalektu. Skok zaključuje: „Galović se tako u svojoj lirici na standardu kretao u začaranu krugu pjesničkoga perivoja, među istrošenim temama i jednako tako istrošenim pjesničkim sredstvima, otkrivajući tek u nijansama tragove lirske osobnosti“ (Skok 1997: 13-14). Detoni-Dujmić Galovićevu liriku smješta u književni pokret impresionizma: „U Galovićevoj štokavskoj lirici ima neprerađenih utjecaja lektire, ali i teško dosegnutih autentičnih glasova. Na njegovu se iznimno opsežnom pjesničkom opusu možda najzornije može pratiti put autorova sazrijevanja. U mnogim pjesmama prevladavaju impresionistički doživljaji zbilje, dok je u nekima pjesnik bliži simbolističko-parnasovskoj poetici. Više Galovićevih ranijih štokavskih pjesama pripada maniri impresionističke pejzažne lirike.“ (Detoni-Dujmić 1996: 44) Ona također navodi što Benešić piše o Galovićevim pjesmama:

Njegova poezija luta po parkovima, gleda razorenu sreću ljubavi u sumračju, vodopadi dršću u mraku, ruže su zaspale, balkon je mramoran, pjesnik s gitarom sanjari, čezne u polutamnoj katedrali gdje plaču orgulje. Forma sve većma dobiva vlast nad sadržajem i nad mišlju. Pod utjecajem Matoševa naučanja o srokovima, Galović sklada trosložne rime, misao ne dovršava istodobno sa stihom, nego je lomi, prenosi u sljedeći stih ili sljedeću strofu. Izbjegava narodni deseterac. (Detoni-Dujmić 1996: 44)

Galovićeve pjesme možemo podijeliti u nekoliko poglavlja: *Prve pjesme*, *Mrtvi san*, *Hrvatska mlada lirika*, *Četiri grada*, *Posljednje pjesme* i zbirka pjesama *Z mojih bregov*. Jedna od prvih njegovih pjesama, napisana 15. rujna 1903. godine, pokazuje upravo ono o čemu govori Joža Skok. Cijela pjesma u rimi, jednakih stihova i tema koja se proteže kod većine pjesnika i odnosi se na prolaznost života:

JUTRO

Na obzorju eno već jutarnji trak
tamnu probija noć,

i ruji prekrasne zore, gle, trak
noć će doskora proć.

I sunca će prekrasnog sinuti sjaj,
c'jeli rasjat će sv'jet;
tek u srcu mome ostat će vaj,
svjetlost sjajnu će klet.

I beskrajna mržnja u srcu je mom,
c'jel prezirem sv'jet...

Pa, vjeruj mi, najrad'je u času tom,
vjeruj, htio bih mr'jet...

Kako se nije pronašao pišući na standardnom jeziku, počeo je pisati pjesme u prozi gdje je pokazao osobno samopotvrđivanje. Pjesme u prozi omogućile su izražaj njegovog lirskog senzibiliteta koji se najviše prepoznaje u motivima iz prirode, ali isto tako i motivima iz intimnog svijeta u kojem vlada taman i užasan lik iz njegovih kasnijih proza i drama (Skok 1997: 14). Jedna od pjesama u prozi, naslovljena *U sutonu*, prikazuje Galovićevu opsjednutost tmurnim temama koje simboliziraju smrt. Cijela pjesma odiše laganim i tužnim tonovima iz kojih se očituje prolaznost života:

U SUTONU

Kiši... Padaju kaplje sumorno i lijeno. Na cesti se stvaraju mlake; sve je zaodjeto nekakvim mrtvilom, nemoćnim i mlitavim... Sobom se širi mrak, napunjava svaki kutić, a čovjeku postaje sve nesnosnije, u duši. Htio bi kriknuti, zavapiti, ali nemoćno se spušta ruka, tijelo klone i – napolju kiši sumorno i lijeno, guste kapljice udaraju u stakla i spušta se – noć... Pusta i mrtva noć u kojoj vlada tišina i mrtvilo, koja pada poput užasne more na dušu čovječju, koja bulji u nj svojom crnom prazninom i tamnom mističnošću... Sve zamire, svega nestaje i napokon je potpuna tama; spustila se tužna noć poslije dugoga sutona života...

Pobratim, XVII, br. 1, 1906/07, str 11. (Skok 1997:53)

Prvu zbirku pjesama, *Mrtvi san*, 1908. godine je pripremao za objavu zajedno sa zbirkom pjesama *Z mojih bregov*, ali ona je ostala nedovršena i neobjavljena. Iz te su zbirke pjesama četiri pjesme uvrštene u almanah *Hrvatska mlada lirika*. Među

objavljenim pjesmama nalazi se pjesma *Childe Harold* za koju je motivaciju dobio istoimenim likom iz Byronova epa *Hodočašće Childea Harolda*. (Kolar 2014: 265). Milivoj Solar navodi kako u ovoj zbirci i svim ostalima koje su nastale nakon 1905. godine dolazi do Galovićevog punog izražaja:

Ipak, već i sam izbor iz vlastite poezije, koji je sam učinio, upozorava na njegov razvoj u smislu tehnike esteticizma, jer je birao pjesme koje su mu se činile umjetnički doradenije. Tematika tako više nije u prvom planu: velike su varijacije u motivima i ugođajima, vidljiva je sklonost prema obradi takozvanih književnih motiva, štoviše prema onome što se danas označuje kao intertekstualnost. (Solar:2010:32).

Pjesma *Childe Harold* smatra se jednom od bolje napisanih u pjesničkom opusu Frana Galovića:

Childe Harold

Gdje mi je domaja? – Vidjele je nisu
Dugo moje oči. Njene drage gore
Snivaju i sada sjetne razgovore
Dubova u mirnom, orlovscome visu.

Gdje mi je domaja? – Moji dragi svi su
Nestali već davno. – U mom srcu gore
Zanosi – i oni možda umrli su? - -

Nebo šuti kao davna uspomena
Očinskoga kraja, gdje mi sunce sja,
Gdje se bršljan vije oko rodnog praga...

Šuti, noćno nebo! – Zbogom, zemljo draga!
Gubiš se ko lijepa, izginula sjena,
Koji nikad ne ću ugledati ja! (Galović:2005:246)

U pjesmi *Childe Harold* zapravo se sam Fran Galović prepoznaje kao onaj koji se osjeća kao lutalica, koji luta svijetom i ne zna gdje mu je dom, ali se duboko u sebi prisjeća svog doma i svoje Podravine za koju zna da je više neće vidjeti jer ga život tjera u drugome pravcu što dalje od nje. Detoni-Dujmić pjesnikovo poistovjećivanje sa *Childe Haroldom* i njegovo pitanje „*Gdje mi je domaja?*“ smatra leksičkom dramom:

„Postoje naime dva dinamična nositelja dramskog naboja; prvi je osobna zamjenica „ja“ u dativu, a drugi – specifični leksem *domaja*. Uporabom dativa (mi) kao zavisnoga padeža postigao se pojačani učinak; njime se naime izriče gibljivost, težnja prema subjektu. Odabirom posebne značenjske jedinice *domaja* (koja nije hipokristik od „domovina“) sugerira se postojbina, vlastitost po krvi i povijest, individualan lik nacije, za razliku od „domovine“ kao univerzalne figure nacije.“ (Detoni-Dujmić 1996: 47-48).

Ovom je pjesmom Galović postavio jedno od temeljnih pitanja moderne, a to je pitanje pjesnikova identiteta. Poistovjećivanjem s Byronovim likom, koji je u epu predstavljen kao lik-lutalica, nositelj svjetske boli i buntovništva, pjesnik prikazuje svoje misli i osjećaje u pjesmi. Motiv domovine posebno je naglašen slikama prirode. Javlja se kontrast između konkretnog pejzaža (*orlovski visovi, dubovi, drage gore*) i neprirodnog kraja koji je prikazan kroz pusto more i tiho nebo koji njemu nisu poznati. (Detoni-Dujmić 1996: 48)

Druga zbirka pjesama, *Četiri grada*, izdana je 1913. godine i nastala je prilikom Galovićeva odlaska u Italiju. Četiri grada koja se spominju u zbirci su Padova, Venecija, Vicenza i Ravenna. Pjesme su napisane kao kratak putopis u kojem je opisao utiske o kulturnim spomenicima spomenutih gradova: „Sve su pjesme, naime, posvećene palačama, crkvama, kipovima i slikama, s brojim reminiscencijama na talijansku književnost i umjetnost, a nadahnute su oduševljenjem za taj sjajni izgubljeni svijet, koji je dalek svagdašnjici, a toliko bogat sjajem i ljepotom koja opstaje u prolaznosti...“ (Solar 2010: 34)

Milivoj Solar smatra kako zbirka četiri grada nije dovoljno zapažena u književnoj kritici zbog težeg razumijevanja pjesama nedostatkom poznavanja kulturnih spomenika koji se spominju u pjesama. Govori da je rijetkost da netko samo iz viđenja i slušanja o drugoj kulturi načini zbirku pjesama. Osvrnuo se i na epilog u zbirci pjesama *Četiri grada* koji tumači kao „povratak iz svijeta umjetnosti u zbilju“ (Solar 2010: 34):

Večer na moru

(Epilog)

Izgubio se grad, i samo uspomena
Pred očima još gori od purpura i zlata

I bjelokosti mliječne. A galebova jata
Okružiše nam brod. I bijela dršće pjena.

A domala će mrak. Ukazat će se zjena
Čuvara ove vode. Rastvorit će se vrata
Pučine, što se budi. I ko na krilima hata
poletjet naš će brod. A s jedra past će sjena.

I da onda samo plovimo bez međe,
Pa da nema kraja, i da nema zore,
Samo noć i pjesma, val i mjesečina!

I sve dalje tako. Velika tišina.
Zvijezde kao u snu svakim trenom rjeđe.
I onda ništa više. Samo muk i more! (Galović:2005:302)

Hrvatska mlada lirika zbornik je iz 1914. godine, u nakladi Društva hrvatskih književnika godine, u kojemu su skupljene pjesme dvanaestorice pjesnika: Ive Andrića, Vladimira Čerine, Vilka Gabarića, Karla Hauslera, Zvonka Milkovića, Stjepana Parmačevića, Janka Polića Kamova, Tina Ujevića, Milana Vrbanića, Ljube Wiesnera, Nikole Polića i Frana Galovića. *Hrvatska mlada lirika* je dovršila prvu fazu Galovićeve književne afirmacije, iako je i prije pjesama koje su uvrštene u nju objavio dramu *Tamara*, novelu *Začarano ogledalo* i zbirku pjesama *Četiri grada*. Galović je bio važan autor književne dinamike što je uvrštenje u *Hrvatsku mladu liriku* samo potvrdilo. U zborniku je devet Galovićevih pjesama i sve su ranije bile objavljivane u časopisima ili knjigama. Zanimljivo je primijetiti kako Galović u *Hrvatsku mladu liriku* nije uvrstio svoje kajkavske pjesme koje su u to vrijeme bile gotove. Devet pjesama koje su objavljene u *Hrvatskoj mladoj lirici* su: *Proljetna pjesma*, *Childe Harold*, *Predvečerje*, *Zaboravljeni perivoj*, *Lutnja*, *Zrcalo*, *Gian Bellinijeva Madonna*, *Večer na moru* i *Zavodnik*. Pjesma *Zrcalo*, zajedno s pjesmom *Childe Harold* smatra se izvrsnom štokavskom pjesnom koja je bila preteča zbirci pjesama *Z mojih bregov*. Detoni-Dujmić piše za pjesmu *Zrcalo* (1913.) da ima sličnosti s pripovijetkom *Začarano ogledalo* koja je također uvrštena u *Hrvatsku mladu liriku*. Galović je zrcalo zamislio kao simbol posrednika između zbilje i nezbilje. Pjesnika navodi kao duhovno biće koje se nalazi u procjepu između bitka i nebitka koji teži ljepoti koja je gotovo nestvarna i neuhvatljiva. Pjesmu gleda kao vrstu

sna u kojem pjesnik želi doseći nešto što ne može i prihvaća tajnu u zamjenu za spoznaju (Detoni-Dujmić 1996: 46-47):

ZRCALO

Na dnu sive ploče tajna moć se skriva,
Hiljadu se zraka u njoj smjelo jati.
Sunce, noć i mrak će u njoj carevati,
Na dnu glatke tajne žar ljepote sniva.

Često moje čelo u tom sjaju siva
Stakla kao gvožđem okovano pati.
Svaki pogled valja ovdje da se plati
Jednim gorkim bolom, krvlju srca živa.

Na glatkom dnu je sjen crvotočina
I divnog neba posmijeh i cvijetak
I pakla zvuk i suza Božjeg sina
I sviju stvari kraj i vas početak
Sve prolazi u nekom čudu tajnom
I govori i zbori zadnjom tajnom.

27. januara 1912. (Galović 2005: 328)

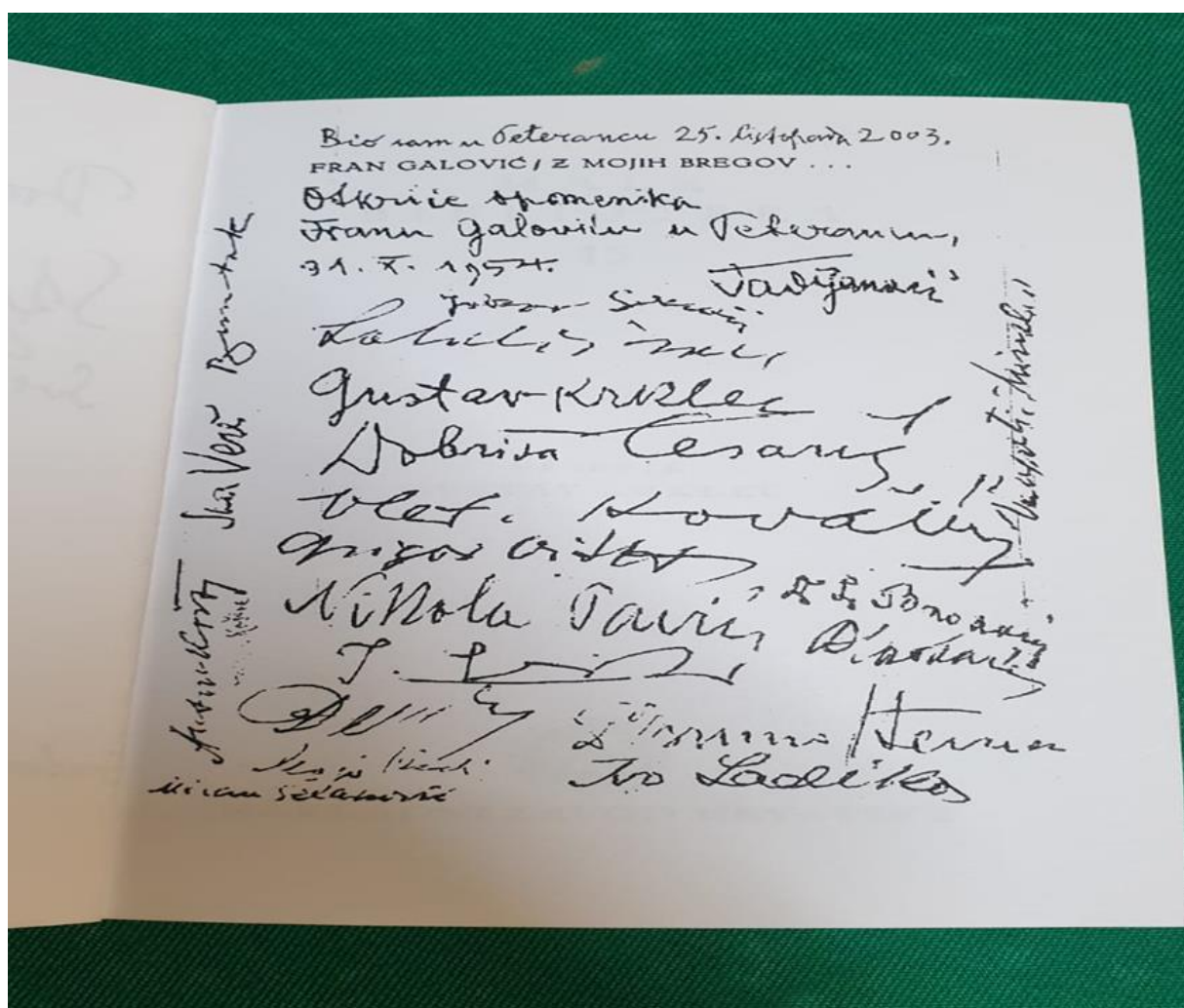
11. Z mojih bregov

Zbirka pjesama *Z mojih bregov* Galovićevo je najpoznatije djelo. Napisana je 1913., odnosno 1914. godine u Galovićevoj Podravini. Ivo Ladika, koji vjerodostojno opisuje Galovićevo život, govori kako je svaku pjesmu iz zbirke, njih dvadeset i dvije, napisao upravo u svojim goricama. Pjesme nisu napisane po sjećanju, već je tijekom njihova pisanja Fran bio prisutan u svojim goricama, a poznaju se i točni datumi dvaju njegovih boravaka u Širovicama kraj Koprivnice. Prvi boravak trajao je od 27. svibnja do 19. lipnja 1913. godine, a drugi od 14. do 24. srpnja 1914. godine. Kako je na svakoj pjesmi napisan datum pisanja, tako se lako može zaključiti da su pjesme nastale u ovim periodima. Za vrijeme prvog boravka u Širovicama napisao je trinaest pjesama od kojih je prva pjesma, *Mojem ocu*, početak i inspiracija pisanja, dok je posljednji dan boravka u goricama, 19. lipnja, napisao pjesmu *Pozdravljenje*. U drugom je boravku u goricama napisao devet pjesama. U prvim je danima nastala njegova najpoznatija pjesma iz zbirke – *Crn Bel*, a posljednji dan nostalgična pjesma *Klet*. Osam pjesama ostaje nedovršeno i od njih postoje samo naslovi (*Klopotec*, *Miholje*, *V klancu*, *Kraj jognja*, *Zajci*, *Veliki baril*, *Zvezde i Zbogom*), a jedini razlog tome je nedostatak vremena provedenog u goricama, gdje je najviše dobivao inspiraciju. (Ladika 1963: 21-22.) Danas je opće poznato kako je ova zbirka kajkavskih pjesama zadnje Galovićevo djelo objavljeno u Krležinoj *Književnoj republici* 1925. godine. Mnogi kritičari i drugi pisci ovu zbirku pjesama smatraju Galovićevim najvećim uspjehom, a Galovića začetnikom modernog kajkavskog pjesništva. Joža Skok na zanimljiv način opisuje stvaranje Galovićeve zbirke pjesama:

„Nemirni i moderni Childe Harold iz istoimene pjesme koji je već oplovio manje-više poznate obale evropskog pjesništva stvaranog u maniri parnasovstva, simbolizma i impresionizma stigao je tako u luku koja će postati najsigurnijim uporištem njegove pjesničke plovidbe. U tu luku stigao je pomalo umoran od višegodišnjeg traženja svoga pravoga puta, ali s iskustvom pravog pjesničkog moreplovca koji dobro poznaje sve artistske Scile i Haridbe i koji je svjestan da je pravi put do sebe, autentičnosti svoga bića i pronalaženja svoga svijeta, zapravo put prema ishodištu.“ (Skok 1985: 29)

Milivoj Solar navodi osnovne stvari koje dijele njegovu prijašnju poeziju od posljednje zbirke pjesama, a to je u prvom redu prelazak pisanja pjesama s književnog

na kajkavski dijalekt, točnije kajkavski idiom Podravine kao Galovićeva mjesta odrastanja. Druga stvar je tematika u pjesmama, odnosno to da Galović više ne piše o fiktivnim svjetovima, već opisuje ono što vidi ispred sebe, a to su njegove gorice i vinogradi te umjesto pisanja u prošlosti, koju je uvijek idealizirao, sada piše u sadašnjosti prikazujući ono kako se iskreno osjeća. Treća stvar koja se može gledati kao velika razlika u pisanju je recepcija. Umjesto da piše kako bi udovoljio čitatelju i da pjesme budu razumljive svima, odlučuje pisati na kajkavskom. (Solar 2010: 39). Pjesma je podijeljena u četiri godišnja doba: *Pramalet, Leto, Jesen i Zima*.

Slika 6: Zbirka Z mojih bregov s potpisima raznih književnika¹³

¹³ <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:6636/datastream/PDF/view>

11.1. Povezanost s goricama

Gorice¹⁴, koje su inspirirale Frana Galovića, poznato su mjesto svim Podravicima. Klet¹⁵ i vinograd bijeg su iz stvarnosti što je česta tema i u Galovićevim djelima. Idila u goricama prožeta je malim stazicama koje vode do njih, trstjem, brajdama, groždem, bačvama, vočkama. Svakim godišnjim dobom gorice odišu posebnom ljepotom. Ljudi tamo odlaze raditi, ali i odmarati, slaviti posebne događaje, ali i obične dane. Franove gorice nalaze se u ulici Galovićev breg, u Starigradu, koja je nekoliko godina nakon smrti dobila ime po njemu. Klet i danas stoji na istom mjestu zajedno s vinogradom. Novi vlasnik Galovićeve kleti ostavio je njezin prvotni oblik i često bude domaćin mnogim ljudima koji dođu vidjeti gorice. Ivo Ladika opisuje Galovićevu klet kao jednokatnicu na vrhu brijega okruženu vinogradom. U prizemlju kleti nalazio se dnevni boravak i kuhinja, na katu soba sa željeznom peći, jer su Galovići često znali tamo boraviti i zimi, te podrum koji se nalazio ispod kleti. U podrumu je bila drvena preša za grožđe i u njemu su Galovići čuvali vino sve do provale pa je od toga događaja Franov otac vino vozio u rodnu kuću u Peterancu (Ladika 1963: 33-34). U prvoj napisanoj pjesmi, *Mojem ocu*, Galović pokazuje svoju ljubav prema goricama i nagovještava problematiku cijele zbirke pjesama, a to su nostalgčnost, povezanost s prirodom, uzaludno traženje boljeg života, stalna samoća te prolaznost vremena i života:

MOJEM OCU

Ja tebe dajem ove pjesme moje,
To najlepší i jedini je dar,
Kaj znam i morem dati; primi bar
To zadnje cvetje domovine svoje.

Govoril jesi navek, da je samo
Vu goricaj življenja pravi raj,
Koj nigdar več ne dojde nam nazaj;
Mi iščemo ga, – ali – kaj mi znamo?!

¹⁴ Vinograd uz koji stoji kućica u kojoj se drži vino

¹⁵ Klijet; kućica uz vinograd

Spred naše kleti ovo cvetje za te
Ja nabral jesem i vu pesme zavil,
Tam gore dok sem s teбом samem bil
I gledel, kak so dalko zvezde zlate.

Ti razmel budeš ove drage glase
I vu srcu ti bo teško, ja to znam,
I ti si, kak i ja, tak strašno sam,
Ti z menom skupa čakaš stare čase...

27.maja 1913.

Nakon smrti Frana Galovića, njegov otac više nije odlazio u gorice zato što je izgubio svoga sina jedinca i jedinog nasljednika. Prema svjedočanstvima ljudi koji su poznavali Franova oca, poznato je kako je on odlučio prodati svoje gorice, ali je dvaput godišnje htio doći gore: jednom u ljeti na trešnje, a drugi puta u jesen na berbu. Novi su vlasnici prihvatili njegovu molbu, ali kada je prvi puta došao u gorice nakon Franove smrti, plakao je satima. Nakon toga više nije dolazio u gorice i nedugo je zatim umro u Zagrebu (Ladika 1963: 26). U pjesmi Fran pokazuje kako gorice nisu bile važne samo njemu već i njegovom ocu. Čitajući ovu pjesmu, danas izgleda kao da je Fran sam predvidio svoju budućnost i bol svoga oca.

11.2. Pramalet

Ciklus pjesama *Pramalet* sadrži sedam pjesama (*V trsju, Kopači, Višnje, Lastavice, Plavo nebo, Mesečina i Stari Grad*). Preko ovih pejzažnih pjesama opisuje što se događa u goricama u proljeće. Cvjetanje višanja, dolazak lastavica, vinograd u proljeće i drugo teme su zbog kojih ovaj ciklus pjesma odiše srećom i veseljem. Pejzaž kao slika prikazuje mali prostor, odnosno njegove gorice i vinograd, pa je time i cjelokupnost motiva malena, a to su: opis mjesta (zemla, breg, steza), prirodne pojave (oblak, sonce, mesec, veter), priroda (brajda, kostanj, cvet, vrana, mravec) i folklorni motivi (klet, škrljak, ranja, pijar). Za stvaranje idile je koristio zvukove iz prirode kao pozadinske zvukove. Vremenski odnos između radnje i onoga što nam pisac govori je u sadašnjosti, kao da nam opisuje što vidi ispred sebe toga istoga trenutka kada piše pjesmu (Detoni-Dujmić 1996: 51-52).

Radost zbog povratka u njegov kraj često prekida prisjećanje kako odande mora otići u svijet u kojem se ne osjeća dobro. Takav kontrast primjećuje se u pejzažnoj pjesmi *Višnje*. U prvim strofama pjesnik opsuje cvjetanje drva višnje koristeći poredbu cvijeta višanja s mlijekom i naglašavanjem svoje sreće time što je došao u svoj kraj:

Višnje cveto kak mleko,
Beli se blak niše,
Sonce i zemla diše,
Došel sem, došel nazaj!

(*Višnje*)

Kontrast u pjesmi događa se odmah u drugoj strofi kad pjesnik postavlja pitanje „Nekaj bi štel, a kaj?“ iz kojeg se vidi kako se dvoumi između življenja života u idili njegovih gorica i življenja u Zagrebu gdje su mu prijatelji i karijera. U svakoj narednoj pjesmi koju piše, sve više uvodi nespokoj u idilične pejzažne opise time što pokazuje tjeskobu koja se u njemu javlja zbog odlaska u „nepoznato“, ali ponovo i zbog nemogućnosti ostanka u njegovoj idili. Odlazak u nepoznato u ovom se ciklusu primjećuje u stihovima pjesme *Lastavice* gdje se pjesnik kroz razgovor s pticama s njima i poistovjećuje jer one u jesen odlaze, a ljeti se ponovo vraćaju. Tako i on odlazi, ali uvijek ga nešto vrati u njegov zavičaj:

(...)
Dok išle su nekad svet,
Tu čakala je na nje stara klet.
Zato čkome,
Samo lete,
Pone sreče,
I sonce i nebo i brege glede!

(*Lastavice*)

Ta se problematika javlja u većini pjesama koje spadaju u ovaj ciklus. To stvara određeni kontrast između pjesama u kojima se sreća i pejzažne slike krajolika, zbog tuge i izgubljenosti Frana Galovića, stavljaju u drugi plan.

11.3. Ljeto

Drugi ciklus pjesma, *Ljeto*, sadrži sljedećih sedam pjesama: *Pod orehom*, *Lepa Kata*, *Kostanj*, *Pesma s drugoga brega*, *Pred večer*, *Pozdravljenje* i *Crn-Bel*. U ovom se ciklusu nalaze Galovićeve dvije najpoznatije pjesme iz ove zbirke, a to su *Kostanj* i *Crn-Bel*. Kao što je već prije spomenuto, pjesma *Pozdravljenje* zadnja je pjesma koju je napisao u prvom dolasku u gorice kada je počeo pisati zbirku pjesama.

Pjesma *Kostanj* napisana je kao dijalog pisca i drva kestena u kojem se suprotstavljaju dva stava: drvo kestena koje otkriva piščeve unutarnje borbe i težnju za rodnim krajem te pisac koji potiskuje svoje osjećaje glumljenjem sreće i pijanstva. Pisana je pravilnim jedanaesticima i pravilnom rimom što daje smiren ugođaj u pjesmi. Započinje apostrofom i pjesnikovim obraćanjem drvu kestena kao starom prijatelju, a time se gubi razlika između čovjeka i prirode pa oni postaju kao jedno. Personifikacija se javlja u obliku drva kestena koji priča s piscem.

U prvom djelu pjesme autor govori drvu kestena kako ga razumije jer je često sam i tužan te mu je zbog toga teško, a preko odgovora kestena ustvari se javlja glas prirode i piščeve podsvijesti koji mu govori kako nije sretan u životu. Pisac odbija prihvatiti tu istinu makar je u dubini duše svjestan svoje tuge, ali ju skriva preko pijanstva:

„Prijatel moj stari, zakaj tak šumiš?
Kesno je i noć je, zakaj vre ne spiš?
„Gledam te zdavnja tak i premišlavam,
Kak teško je pametnem takvem glavam!“
Ti me se špotavaš, ja to dobro znam,
Ali vezda moreš; baš sem čisto sam.
„Ja ne špotam se, al gledim te dogo
I razmem tvoje misli se i togo.“
Ja žalosten nesem, zakaj bi i bil?
I dobre se vole, malko sem i pil.“

U drugom dijelu pjesme unutarnji nemir u autoru, kroz drvo kestena, navodi razloge njegove tjeskobe, a to su napuštanje rodnog kraja i korijena te nepoznata budućnost (Detoni-Dujmić:1996:55). Prisutna je dilema pjesnikova ostanka u rodnom

kraju navođenjem svih lijepih stvari koje on pruža. Solar navodi kako čežnja za povratkom ima mnoge dimenzije koje nisu samo sentimentalna nostalgija i želja za sretnim životom, već je puno dublja misao povratka ili odlaska. Da je pjesnik otišao i bio nesretan pa se htio vratiti u krajeve gdje je sretan, unutrašnja dilema odlaska ili povratka bi bila jednostavna. Ovako pjesnik ima unutarne nemire koji ga sprječavaju da nađe mir i to nadilazi osjećaj nostalgije i čežnje za domom i korijenima (Solar 2010: 58):

„A kaj bo zutra, kaj bo potlam zatem,
Dok plakal se boš za tem krajem zlatem?“
Kaj? Zutrašnjica mi neje na brige;
Plakati se ne znam – eto, to je se!
„Al poveč mi dok skupa smo tak sami,
Kaj tebe ova zemla niš ne mami?
Ja nazaj več ne mrem, da bi baš i štel;
Drugi me je život odnesel i zel.
„Al ovaj život lepši je i slajši,
I da ga poznaš, tu bi ostal rajši!“
Vu tem kraju poznam samo svojo bol
Zato sem zakopal ovde srca pol.

Na kraju pjesme pjesnik više ne može skrivati istinu od samoga sebe i osjeća gorčinu. Vidimo kako drvo vapi za njegovim povratkom u rodni kraj, ali pjesnik to ne može prihvatiti pa se pozdravlja s drvom kestena i nastavlja lutati u noći nepoznatim stazama među kojima ne može pronaći put kući jer ne zna gdje mu je srce i sreća: „Tuđinac i putnik na kraju uvijek vidi samo stazu: ona je put kako dolaska tako i povratka“ (Solar 2010: 62):

(...)
„Da poznaš ovo nebo, zvezde ove.
I ovo zemlo, kaj te sebi zove!“
Preveč dobro poznam se kraj sebe to,
Zato nemrem pota najti vre domo.
„O, dojdí k nam, još neje sve zgubleno,
Mladosti cvetje cvelo bo crleno!...“

Lako noć, moj stari! Zdavnja spi vre se,
Mesečina ide samo kraj staze.“ (Galović 2005: 371-372)

(Kostanj)

11.4. Jesen

Treći ciklus pjesama, *Jesen*, ostao je nedovršen. U njemu se nalaze pjesme: *Grozdje, Pod breskvami, Jesenski veter, Kum Martin i V mraku*. Pjesme sadrže jesenski ugođaj i sjetno raspoloženje koji dolaze u kontrast s osjećajem prolaznosti i samoće. Teme su povezane sa događajima koji se dešavaju u goricama u jesenskim danima kao što su berba grožđa i druženje ljudi za vrijeme berbe, pečenje kestena i drugo.

U zadnjoj pjesmi vidimo ponovno pozdravljanje od gorica nakon lijepo provedenog vremena tamo. Govori kako je završila berba grožđa, kako sutra ujutro odlazi i ne zna kad će se ponovo vratiti. Sjeta koja se javlja u pjesmi prikazana je mirnim ritmom i prikazom što se radi zadnji dan u goricama. Vidi se kako pjesnik osjeća spokoj što je tamo, ali i tugu što ne zna hoće li se ponovo vratiti:

„Zađnji tu večer sedimo. –
Sprešano je se,
Mošt u lagve, –
I kola zjutra dojdo po nas.
(...)

„Moj stari pipo zapušava,
Morti, vre deseti pot,
Kremena išće, okresava:
„Zutra moramo na pot!
Bog zna, jel već gda
TU bomo nazaj!“

Ja ga razmem i gledim.
„Bog zna, što to zna!“

Jesenski ugođaj u pjesmi stvaraju motivi poput mošta, lišća koje šumi i ognja koji se žari. Pjesnikova ljubav za berbom grožđa i boravkom u goricama u jesen prožeta je cijelom pjesmom. Motiv odlaska u nepoznato povezan je s dimom koji odlazi iz ognja, a sam kraj boravka završava stihom: „Popevke je kraj.“ Taj motiv pjesme možemo usporediti sa srećom jer sretni ljudi najčešće pjevaju pa tako možemo zaključiti kako je ustvari njegovoj sreći kraj.

11.5. Zima

Posljednji ciklus pjesama u ovoj zbirci također je ostao nedovršen i sadrži svega dvije pjesme: *Međaš* i *Klet*. Naslovi pjesama koje je planirao staviti u zbirku pjesama su: *V klanacu*, *Kraj jognja*, *Zajci*, *Veliki baril*, *Zvezde* i nedovršena završna pjesma za cijelu zbirku pjesma *Zbogom*. U objema pjesmama vlada velika slutnja smrti zajedno s gorčinom i pesimizmom u pjesniku. Ritam je u pjesmama pomalo patetičan i dramski te se ponovo javlja kontrast cijele pjesme sa zadnjim stihom. U prvoj pjesmi, *Klet*, Galović opisuje interijer podravske kleti koji možemo gledati kao nešto lijepo, a zadnjim stihom ponovo naslućuje prolaznost vremena gdje personifikacijom govori kako je starost toliko rastrgala kuću da je od nje ostala samo zemlja:

„Bila je doga, niska i stara
Morti vre više stotino let,
Ne se na dalko našlo ji para –
Prava negdašnja gorička klet.

(...)

Došla se starost malo pomalo,
Rastrgla telo, žile, kostje,
I od mrtveca nam je ostalo
Pletera kup i vrpa zemle.“

(Klet)

U drugoj se pjesmi spominje njegov susjed iz Starigrada gdje je imao gorice, a zvali su ga Međaš Benkina. Opisan je kao vedar čovjek koji voli društvo i u pjesmi je on taj preko kojeg se stvara hedonistički ugođaj pozivanjem Frana u svoje gorice gdje

su se gostili podravskom hranom i vinom. Međutim, taj hedonistički ugođaj ponovo prekidaju zadnje dvije strofe u kojima se ruši međaševa klet i javlja se misao kako on više neće dolaziti u gorice. Zadnjim stihom postiže se misao na prolaznost života i osjećaj bliske smrti:

„Međaš Benkina
S pijarom vina
Nigdar već došel ne bode k nam...“

(...)

„Je, drugač nejde,
„To se ti prejde,
„Bomo otišli skoro i mi!“

(*Međaš*)

U zbirci *Z mojih bregov* Fran Galović oslikava duboku povezanost prirode i pojedinca, gdje priroda nije samo pozadina, već sudjeluje u stvaranju duhovnog stanja lirskog subjekta. Spoj prirode (bregova), kulture (vino, mošt, uživanje) i pojedinca koji traži mir, ključan je odgovor. Motiv prolaznosti vremena, koji je prisutan u mnogim pjesmama, ne odnosi se samo na smrt, već i na tok života i prolaznost njegova zadovoljstva koje osjeća boravljenjem u prirodi i goricama. U tom se kontekstu ne smije zanemariti i njegov osjećaj rastrojenosti koji se prožima kroz cjelokupni ton zbirke. Kroz prikaz prirode i njezinih ciklusa, Galović također otkriva pitanja o duševnom stanju pojedinca koji se suočava s unutaršnjim borbama između uživanja u trenutnom miru svijesti i neizbježnom kraju i prolaznosti vremena. Ta problematika rastrojenosti uvodi u pjesme osjećaj nesigurnosti i naglašava određeni pesimizam koji posebno dolazi do izražaja kroz kontrast između sklada prirode i čovjekove nemogućnosti da u potpunosti prihvati taj sklad i u njemu uživa. Galović kroz svoje pjesme prikazuje čitatelju svoje lomove i dileme s kojima se nosi cijeli život, ali ih uvija u sklad i ljepotu prirode u kojoj i sam uživa.

11. Veza između Frana Galovića i Koprivnice

Koprivnica i danas čuva uspomenu na Frana Galovića te aktivno radi na očuvanju njegova lika i djela. Među najznačajnijim gradskim ustanovama koje nose njegovo ime su *Knjižnica i čitaonica Fran Galović* i *Gimnazija Fran Galović*. Važni kulturni događaji poput *Galovićevih jeseni*, koji se održava u Koprivnici, i *Galovićevih ljeta*, koji se održava u Peterancu, također mu odaju počast. U Starigradu je ulica u kojoj se nalazi njegov vinograd nazvana *Galovićev breg*, a *Muzej grada Koprivnice* redovito priređuje izložbe posvećene Galoviću. U Peterancu djeluje KUD „Fran Galović“, dok ulica u kojoj je njegova rodna kuća nosi njegovo ime, kao i područna škola. U Peterancu se, uz *Galovićevo ljeto*, održava i manifestacija *Galovićeva pramalet* u sklopu njegova rođendana koju organizira Udruga štovatelja *Galovićev dom*.

11.1. Manifestacije u ime Frana Galovića

Galovićeva jesen je književni festival koji se svake godine krajem listopada održava u Koprivnici, u znak sjećanja na smrt Frana Galovića 1914. godine. Festival uključuje književne susrete, javna čitanja, predstavljanje knjiga i kazališne predstave za manje uzraste. Od 2011. godine postao je međunarodni književni festival, privlačeći autore iz raznih zemalja poput Njemačke, Austrije i Mađarske. Od 1997. godine dodjeljuje se nagrada „Fran Galović“ za radove zavičajne tematike.

Osim *Galovićeve jeseni* održava se i *Galovićeva pramalet* u Peterancu gdje se skupljaju ljudi, zajedno s poznatim pjesnicima, koji vole slušati Galovićeve pjesme kako bi obilježili njegov rođendan. Miroslav Betlehem, koji je sagradio *Galovićev dom* u Peterancu, godinama je skupljao Galovićeva djela i fotografije kako svatko tko dođe u njegov dom može vidjeti i prisjetiti se svega što je Galović napisao i stvorio za svojih dvadeset i sedam godina života. Prolazeći Galovićevim domom i gledajući sve sačuvane spise i fotografije, shvatila sam važnost očuvanja kulture i sjećanja na velike nam književnike. Da nema ljudi poput Miroslava Betlehema, koji nastoje očuvati našu kulturnu baštinu, u ovom slučaju vezanu za Frana Galovića, mnoge važne stvari vezane za njega bi se kroz vrijeme zaboravljale.

12. Zaključak

Razdoblje hrvatske moderne pamti brojna književna imena, a među njima i Frana Galovića, pisca koji je rođen 19. srpnja 1887. godine u malom selu Peterancu nedaleko Koprivnice i koji je unatoč svom kratkom životu iza sebe ostavio brojna književna djela. Od malena Galović pokazuje zanimanje za književnost što ga kasnije vodi u život u Zagrebu gdje studira Hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu. Nažalost, napušta nas vrlo rano, 26. listopada 1914. godine u dvadeset i sedmoj godini svoga života na bojištu u Srbiji. Iako je živio vrlo kratko, njegov književni opis ostavio je neizbrisiv trag u hrvatskoj književnosti, a najviše njegove pjesme pisane na kajkavskom dijalektu.

Njegovo književno stvaralaštvo obuhvaća prozu, dramu, poeziju i kritike. Njegove pripovijetke često tematiziraju odlazak u svijet iluzija i nestvarnog kako bi se pobjeglo od stvarnosti i svih problema koje ona nosi. Likovi se često suočavaju s teškim životnim problemima i situacijama iz kojih teško pronalaze izlaz. Na kraju pripovijetki glavni lik bude suočen s problemom od kojeg bježi cijelo vrijeme i primoran je prihvatiti ga što se može protumačiti kao Galovićeva cjeloživotno bježanje od problema i crnih misli. Dramski opus Frana Galovića obrađuje temu smrti na više načina. U trilogiji se ona obrađuje kroz prikaz smrti hrvatskih kraljica narodne dinastije, dok je u drami Tamara smrt prikaza kao opći pojam unutarnjeg nemira glavnog lika koji kontrast ljubavi i smrti spaja u jedno.

Lirsko stvaralaštvo Frana Galovića imalo je svoje uspone i padove. Početak pisanja na standardnom jeziku mnogi smatraju kao pretečom njegovoj zbirci pjesama *Z mojih bregov* koju piše na kajkavskom dijalektu i preko pejzažnih pjesama o svojem rodnom kraju, goricama i kleti Fran pokazuje veliku ljubav i nostalgiju koja se javlja u njemu. Emotivna iskrenost pruža čitatelju da bolje shvati tu povezanost s njegovim unutarnjim svijetom i emocijama koje ga tište svakoga dana. Svojom poezijom prikazuje motive prolaznosti vremena, patnje i smrti reflektirajući ih kroz motive prirode i pejzaža koji motivira Galovića za stvaranje ove zbirke pjesama.

Fran Galović je svojim pjesništvom duboko urastao u zavičajnu stvarnost, a Koprivnica i njezini bregovi zauzimaju središnje mjesto u njegovom opusu. Kroz svoje je

stvaralaštvo izgradio jedinstveni odnos s rodnim krajem koji nije bio samo površan i u svrhu pisanja, već se Galović izražavao kroz prirodu i emocionalnu vezu s istom. Pisanje na kajkavskom dijalektu omogućilo mu je da iznese autentične slike svoga svijeta kojega toliko voli, a simbol gorica često koristi kao motiv koji označava čovjekovu povezanost s prirodom i životom. Stalnu borbu između svjetla i tame, radosti i tuge, životnih izazova i smirenja, susrećemo kroz mnoga Galovićeva djela te je to nešto što je zajedničko njegovom opusu. Takav primjer vidi se i u pjesmi *Crn-Bel* koja prikazuje Galovićevu svijest o prolaznosti i promjenama, ali i trajnoj prisutnosti zavičaja u njegovom životu. Gorice, kao mjesto rada, užitka i odmora predstavljaju središte njegova svijeta, odnosno prostor prošlosti sadašnjosti i budućnosti.

Koprivnica, kao grad i inspiracija, ne simbolizira samo fizičko utočište, već i Galovićev duhovni dom. On kroz svoje rodno mjesto crpi inspiraciju za svoje stvaralaštvo. Koprivnica na mnoge načine i danas odaje počast Franu Galoviću kao jednom od najvećih umjetnika toga kraja i omogućuje da se njegova ljubav prema rodnom zavičaju prenosi i dalje. Svi ljudi koji pišu o Galoviću i na bilo koji način sudjeluju u manifestacijama vezanim za njega, čine ga i dalje živim dijelom kulturne baštine.

13. Sažetak

Književnik i pjesnik hrvatske moderne rođen u Peterancu 1887. godine živio je vrlo kratak životni vijek nakon odlike da se pridruži vojsci te umire na bojištu 1914. godine. Njegova književna djela ostavila su velik trag u razdoblju hrvatske moderne. Pripovijetke, drame, kritike i pjesme bile su njegov književni opus. U cijelom književnom opusu prevladavaju motivi smrti i prolaznosti vremena po čemu se na neki način Galović i pamti. Osim toga pamti se i po svojoj najpoznatijoj zbirci pjesama *Z mojih bregov* pisane na kajkavskom dijalektu u kojoj prikazuje idiličan život u svom rodnom mjestu. Fran Galović i danas živi u svojoj Koprivnici, ali kroz brojne manifestacije kao što su *Galovićeva jesen* i *Galovićevo pramalet* koje se organiziraju u spomen njegova imena da se nikada ne zaboravi njegovo ime u Podravini.

Ključne riječi: *Fran Galović, pripovijetke, drame, kritike, pjesme, motiv smrti, Z mojih bregov, Galovićeva jesen, Galovićevo pramalet*

14. Summary

A writer and poet of the Croatian modern period, born in Peteranec in 1887, lived a very short life after deciding to join the army, dying on the battlefield in 1914. His literary works left a significant mark on the period of Croatian modernism. His literary opus included short stories, dramas, critiques, and poems. Throughout his entire body of work, themes of death and the passage of time prevail, which is one of the reasons Galović is remembered. Additionally, he is known for his most famous collection of poems, *"Z mojih bregov"*, written in the Kajkavian dialect, where he depicts an idyllic life in his hometown. Fran Galović still lives on in his Koprivnica today, through numerous events such as *"Galović's Autumn"* and *"Galović's Spring"*, which are organized in his honor to ensure his name is never forgotten in Podravina.

Keywords: Fran Galović, short stories, dramas, critiques, poems, themes of death, *Z mojih bregov*, Galović's Autumn, Galović's Spring.

15. Literatura

1. Benešič, Julije. 1940. *O životu i radu Frana Galovića* (predgovor), u: Fran Galović: *Pjesme*. Binoza. Zagreb.
2. Batušić, Nikola. 2002. Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. *Galovićeva trilogija Mors regni kao paradigma modernističke povijesne drame*. Zagreb
3. Brozović, Dalibor. 1955. *Pjesnik smrti i zavičaja Fran Galović: nakon 40. obljetnice njegove pogiblje*. Krugovi: mjesečnik za književnost i kulturu. Zagreb.
4. Dujmić Detoni, Dunja. 1988. *Fran Galović*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu Sveučilišna naknada Liber. Zagreb.
5. Fijačko, Slavko. 1981. Podravski zbornik, br.7. *Pripovjedna proza Frana Galovića*. Koprivnica
6. Galović, Fran. 2006. *Pripovijetke*. Ogranak matice hrvatske Koprivnica. Koprivnica.
7. Galović, Fran. 1997. *Izabrana djela*. Matica hrvatska. Zagreb
8. Hergešić, Ivo. 2005. *Hrvatska moderna*. Ex libris. Zagreb.
9. Hećimović, Branko. 1976. 13 hrvatskih dramatičara, od Vojnovića do Krležina doba. Znanje. Zagreb.
10. Kolar, Mario. 2014. *Fran Galović i Hrvatska mlada lirika; Esej povodom dviju stogodišnjica (1914.-2014.)*. Podravski zbornik, br 40. Koprivnica.
11. Kuzmanović, Mladen. 1999. *Fran Galović; Izbor iz djela*. Croatica. Vinkovci.
12. Ladika, Ivo. 1963. *Zapisi o goricama Frana Galovića*. Zagreb
13. Mustafa, Danijela. 1997. *Dramski opus Frana Galovića*. Podravski zbornik, br. 23. Koprivnica
14. Šicel, Miroslav. 1978. *Povijest hrvatske književnosti, knjiga V: Književnost moderne*. Liber. Zagreb
15. Sabolović-Krajina, Dijana. 2015. *Nepoznato i manje poznato o Franu Galoviću*. Podravski zbornik, br. 41. Koprivnica
16. Skok, Joža. 1997. Predgovor u Fran Galović: *Izabrana djela*. Matica hrvatska. Zagreb.

17. Skok, Joža. 1985. *Moderno kajkavsko pjesništvo. Eseji, interpretacije i ocjene.* Čakovec.
18. Šicel, Miroslav. 2005. *Povijest hrvatske književnosti XIX. Stoljeća: Knjiga III. Moderna.* Naklada Ljevak. Zagreb.
19. Šicel, Miroslav; Detoni-Dujmić Dunja; Lisac, Josip. 1996. *Dragutin Domjanić, Fran Galović, Ivan Goran Kovačić. Školska knjiga.* Zagreb.

Ostala literatura:

1. Matic, Josipa. 2018. *Dramski opus Frana Galovića (Završni rad).* Osijek:
<https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4170/datastream/PDF/view>
2. Zobec, Patricia. 2021. *Koprivnica i opus Frana Galovića (Završni rad):*
<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:6636/datastream/PDF/view>